

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

VI.

(1 Halvbind.)

1917

Samfundets Bestyrelse har vedtaget for Fremtiden at udsende 2 Halbind om Aaret, det ene om Foraaret, det andet om Efteraaret, da der stadig tilbydes os rigeligt Stof, og man mener økonomisk at kunne forsvare det.

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

VI.

1917

Redaktionsudvalget: Akademifuld­mægtig cand. mag.
L. F. la Cour, Sorø, Formd. Adjunkt, dr. phil.
H. Ussing, Sorø. Red. J. V. Christensen, Ringsted.

Sigar-Sagnets Stednavne hos Saxo.

Af P. Severinsen.

I gammel dansk Heltedigtning har Kvadet om Hagbards og Signes Elskov og de dertil hørende Fortællinger om Slægtsfejder haft en Æresplads. Det horer aabenbart til vore ældste Heltesagn og har sin Rod i Folkevandringstiden. Det var kendt viden om og saa gammelt, at man anbragte Skuepladsen derfor mange forskellige Steder i Nordens Lande. I Valdemarstiden var det i Midtsjælland den almindelige Mening, at Stedet var *Sigersted*. Erkebiskop Absalon voksede op i det nærliggende Fjenneslev i en Hovdingeslægt, der var stærkt optaget af Landets gamle Minder. De har kendt Hagbardskvadet og Fortællingerne, og Drengen har med Interesse lagt Mærke til alt muligt, der kunde bekræfte Antagelsen, at ovre i Nabobyen var alt dette sket. Som moden Mand har han sat Saxo ind i de Enkeltheder, han har iagttaget, og dem meddeler Saxo saa i sit latinske Historieværk.

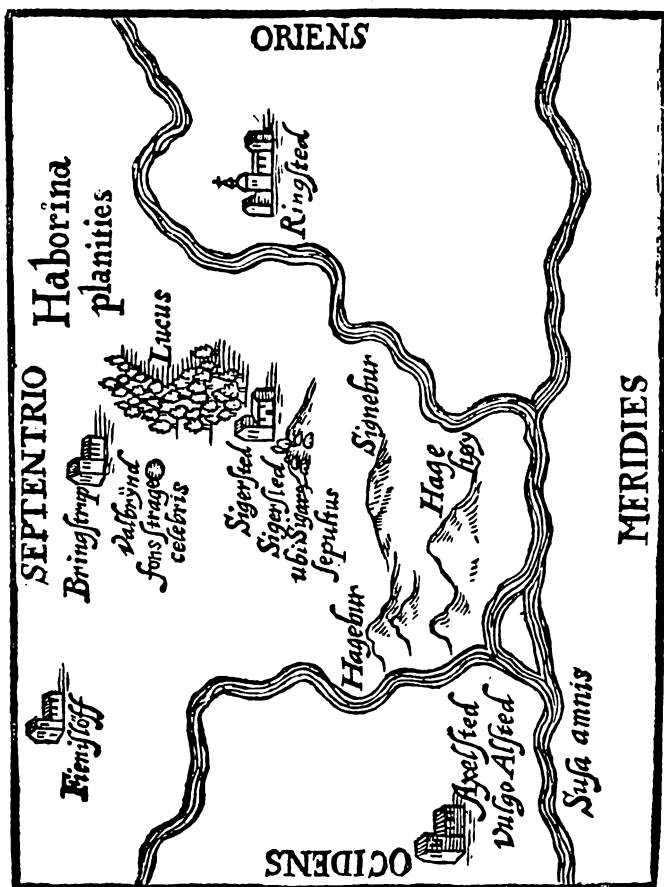
Vi lader nu forelobig alle Spørgsmaal ligge, om disse Steder virkelig var Skuepladsen for de besungne Begivenheder. Det har allerede sin store

Interesse at strejfe rundt i Egnen med Asser Rigs unge lovende Son og lære hans Tanker at kende, — skal vi sige som Stednavneforsker.

Men Saxo snakker Latin i ustandselig Veltalenhed og evig optaget af at faa alle Valerius Maximus's Aandfuldheder og Ordspil anvendt i Fortællingen om „Danernes Bedrifter“. Derfor faar vi sjældent Navnene i dansk Dragt. De er forklædte i sirlig Latin. At faa dem ud af denne Forklædning er ikke nogen ringe Møje, og heller ikke jeg har helt „overvundet Romertrolden jættestærk“, for at tale med Grundtvig. Men det meste kan klares og er allerede klaret af andre. Jeg har dog lidt at foje til og har jo visse Fordele som bosiddende i Egnen.

Saxos Fortælling har ellers tidlig faaet Forskere til at undersøge paa Stedet. Allerede *Anders Vedel* har aabenbart hort sig for. Det ses af Smaannoter i hans Saxo-Oversættelse 1575. Den første grundigere Undersøger er *Ole Worm*. Han var ude i Sigersted og fik Præsten i Bringstrup *Henrik Thygesen Colding* med derover. Nogle gamle stedkendte Folk, som Præsten vel har skaffet tilveje, fulgte med og forklarede, hvad de vidste, og Ole Worm ridsede det op. Bag efter fik han Datidens Specialist i Landmaaling og Kortlægning Professor *Hans Lauremberg* i Soro til at udarbejde et Kort efter lagttagelser i Marken, og dette Kort kom i Worms *Monumenta Danica* 1643 og gengives her. Det viser, hvordan man da tænkte sig det. Paa Egnen førte disse Sysler til, at man gav sig til at skrive Sigersted i Stedet for Siersted.

1758 har Præsten i Bringstrup *Peder Danckell* indberettet Folketraditionen til Hofmans Fundatser.

Worms Kort over Sigersted 1643.

Haborina planities α : Habor-Sletten er Kortets Titel.
 Valbrynd fons strage celebris α : Valbrønd en Kildeberømt
 ved Mandefaldet. Lucus α : Lund, Hjemskoven. Sigersted
 ubi Sigarus sepultus α : S, hvor Sigar er begravet, der ses
 en Stenkreds, Susa amnis α : Susaaen. Septentrio, Meridies,
 Occidens, Oriens α : Nord, Syd, Vest, Øst.

Indberetningen findes endnu i Bispearkivet, og da den er utrykt, gengives den her:

„Byen Sigersted har sit Navn af en hedensk Konge Siger, der ligger begravet Vesten for Byen strax uden for, men nu ligger der kun faae store Steene, saa det neppe er kiendt at være en hedensk Begravelse. Der er ingen Skrift at finde paa nogen af Steenene. Der gaar et Gierde mit over Begravelses-Stædet, hvor der er Leed, som kaldes *Sigers-Leed*. Paa den ene Ende af samme Begravelse synes at være nok Een, som er ubekiendt; ventelig hans Dronnings eller Datters Signes.

I den ene Mark mod Norden er et Vandstæd eller Kilde, som kaldes *Vall-Brønden*, hvor man mener Kongen er falden i Træfningen mod Printz Hagbar. I den anden Mark Sydvest for Byen er en lang flad Høj kaldet *Signes bour*, hvor bemeldte Kong Sigers Datter Signe loed sig indebrænde, og strax derved sees *Hagbars Høi*, hvor denne hendes Galan blev hængt.“

Danckells Eftermand *Seyer Mahling Beyer* skaffede sig endelig en noget blandet Berømmelse ved vidtloftige og meget selvtilfredse Undersøgelser, hvis Resultater han nedlagde i Bogen „En geographisk-historisk og oeconomisk, physisk-antiquarisk Beskrivelse over Bringstrup og Sigersted Sogne ved Ringsted, med en tragisk Fortæling over disse Sognes første Beboere og Folkeslægt, i Henseende til deres Liv, Skiebne og sorgelige Tildragelser.“ Sorø 1791. For ham er alle Gaader løst, og ved at grave i Høje har han fundet baade Kong Siger og hans Dronning og hans Hest. Dronningen fandt han i en Høj paa Ormsagrene paa Bringstrup Præstegaardsmark. Hun hed Beren og har bygget Bringstrup, der oprindeligt har heddet Berens Torp!! Præstens Børn begravede hendes Ben paa Bring-

strup Kirkegaard, og Professor Abraham Kall restavrerede hendes Bryst-Smykke. Men hendes „Tom-baks-Spænde“ fik Beyer til at smage den litterære Kritiks Malurt. Beyer er en upaalidelig „Iagtager“ og en saare naiv Oldforsker. Men et og andet har han dog set og formodentlig fortalt nogenlunde rigtig. Og paa det Bogen ledsagende Kort er hans „Resultater“ indtegnede.

Endelig har virkelig Videnskab nu sin Repræsentation i *Jorgen Obriks* Noter til hans Saxo-Oversettelse. I Svend Grundtvigs Danmarks gamle Folkeviser I. er alle Overleveringer gengivne.

Vi vil nu prøve at følge Absalon rundt i Egnen gennem Saxos Fortælling.

Efter Saxo boede da Kong *Sigur* som Danernes Konge i *Sigersted* (Sigari oppidum) som sin Fader Sigvalds Efterfølger. Han havde Sonnerne *Sigvald*, *Alf* og *Alger* og Datteren *Signe*. Alf og Alger farer paa Vikingetog og træffer der sammen med Underkongen (regulus) *Hamunds* Sonner *Helvin*, *Hagbard* og *Hamund*. De slaas, til de ikke kan mere, og bliver derefter Kammerater. Hagbard kommer med til *Sigersted* og vinder Signes Gunst. Hende bejler ellers den fine Tysker Hildegisel til. Men Kongen har to Raadgivere, den gode Bilvis og den onde Bolvis. Den sidste sætter ondt mellem Sigars Sonner og Hamunds Sonner. Alf og Alger fældede Helvin og Hamund „ved den Havn, som kaldes *Hamunds Vig* (Sinus Hamundi).“ Hvad dermed menes, vides ikke. Det maa vel være et Sted ved Kysten.

Dermed er Signalet givet til Blodhævn i det uendelige. Hagbard fælder Alf og Alger, og Tyskerhaderen Saxo gøtter sig rigtig ved, at Hildegisel slip-

per vanæret derfra med et Spyd igennem Bagen. — Derpaa vover Hagbard forklædt sit Besøg hos Signe. Ternerne forraader ham, han fanges og føres frem paa Tinge til Folkets Dom. Bølvís raader som sædvanlig til det værste, og det bliver en Dødsdom.

„Saa blev Hagbard fort op paa den *Banke* (mons), som siden har baaret Navn efter ham (eller „derefter“, ab ipso) for at hænges der.“

Der er slet ikke mere noget Holdepunkt til at afgøre, hvilket Sted Saxo hermed mener.

Anders Vedel oversætter (1575) saaledes: „Der Hagbart kom til Bjerget, som haffuer endnu denne dag her aff sit naffn“, og har saa som Randnote: *Galiebierget ved Sigersted*. Paa samme Maade klarer Beyer sig, idet han (S. 224) lader Henrettelsen ske paa *Galgehøj* paa Sigersted Mark, „hvor det fortælles, en Træ-Bielke af Gallien skal være funden for mange Aar siden,“ Denne sidste turde nu være en helt anden Bjælke, som vi siden kommer til. Samme Galgehøj har han ikke paa sit Kort, men S. 38 har han følgende Oplysning om den: „Galle-Høi, hvor en Gallie var opreist, at Prinds Habor skulde hænges i, hvoraf Bielken er siden funden i Jorden. Nogle kalde denne Høi Knollehøi, andre Kalvehøi, andre Gallehøi; hvilket sidste er det rigtigste“. Det kære Barn har altsaa haft mange Navne. Paa Udskiftningskortet (1805) findes et Agerskifte: Knolle-Stykkkerne paa Lykkegaards nederste Mark ved Englerup Skel lige i Vest fra Englerup. Her maa vel den omtalte Høj have ligget. Men Saxo taler om en *Banke* (mons), og man faar den Fornemmelse, at han tænker paa noget med Hagbards Navn i. Han taler for den Sags Skyld ogsaa om,

at en Landsby (pagus) har Navn efter ham. Det maa være *Havbyrd* — meget naivt, at en Mand, der lige kommer og bliver hængt, faar en Landsby grundlagt! — men han gør ikke dette til eet med Retterstedet.

Den samme Følelse af, at Hagbards Navn skulde være deri, faar *Arild Huitfeld* (Danmarks Krønike I, 1603, S. 20) til uden videre at sige, at „Habord bleff hengd paa et Bierge, hedder Habordshøj“. Dette er rent Gætværk. Ellers havde et saadant Højnavn været kendt siden. Men Huitfelds Autoritet er vel nok Skyld i, at Ole Worm paa sit Kort ude ved Sigersted Vestskel ved Tuel Aa har faaet anbragt en Høj kaldet Hagebur (paa Mons-Agre?) Hos Peder Danckell er aabenbart Hagehøj gjort til Hagbards Høj, og dette gaar derefter igen i Danske Atlas (VI, 326) og hos Beyer — og den Dag idag paa Generalstabens Kort. Men lige grundløst er det altsammen. Peder Danckell har dog muligvis sin Visdom fra Seier Schoubølles Saxo-Oversættelse (1752, S. 201): „Endnu vises det Bierg, hvorpaa Hagbart blev hengd, som kaldes Hage-Hoien“.

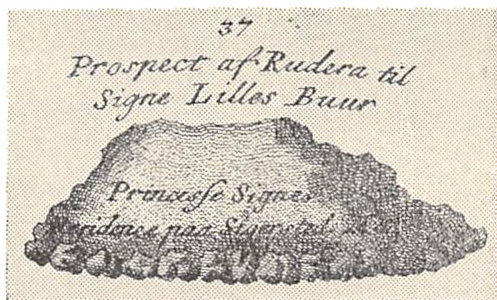
Vi maa altsaa opgive at ledsage Absalon til denne Plads. Et Vink vilde man maaske have, hvis man vidste, hvor Herredets Tingsted var i Absalons Tid. Det har vel været i Alsted.

Signe indebrænder sig saa i *Kongsgaarden* (aula). Og denne ved baade Saxo og Folketraditionen Pladsen for. Saxo skriver, og man hører strax, at Røsten er Absalons:

„Men paa det ingen skal tro, at alle Oldtidens Spor er helt forsvundne, bekræftes Troværdigheden af det, som nys er fortalt, endnu den Dag idag ved

Vidnesbyrd paa selve Stederne, thi baade har Hagbard efter sin Død givet en Landsby (pagus) Navn, og ikke langt fra Sigersted (Sigari oppidum) er der et Sted til Syne, hvor en Forhojning (agger) rager lidt op over Sletten og ved sin Jorddyngge viser en gammel Husgrund. En Mand har ogsaa fortalt Absalon, at han havde set en Bjælke, der var fundet der paa Stedet, og som en Bonde havde stødt paa med sit Plovjern, da han ploiede Jorden“.

Denne Bygningsgrund ved Traditionen god Rede paa, og der er ikke Tvivl om, at Absalon har ment det samme Sted. Dets senere Navn er bare ikke Datidens, „Kongsgaarden“, men den senere Folkevises. Det kaldtes „Signes Bur“. Det ses paa Worms Kort og

Beyers Billede af Signes Bur.

omtales af Danckell, Beyer og endnu levende ældre Folk paa samme Maade. Den folkelige Udtale er „Sejlsbur“ (med Tryk paa sidste Stavelse). I adskillige af Viseopskrifterne er Prinsessens Navn „Seinel“ eller „Seinellille“. Pontoppidans danske Atlas har (VI, 326) „Signillis-bur“. Bagved ligger vel en Tanke om, at Prinsessen hed Signild og ikke som i den gamle nordiske Overlevering Signy. Stedet var en langagtig Vold (Saxo siger ogsaa

„agger“) ved Vejen langs Sigersted Sandlodder. Nu er Pladsen bleven til et Hul, en Grusgrav. Der toges i sin Tid Grus til Jærnbaneanlægget, og siden er der taget mere. Ved Enden deraf ligger nu et Maskinhus, ved hvis Gavl Vejen drejer ned til Generalstabens „Hagbards Hoj“. Beyer har en Tegning, som i al sin Ubehjælpssomhed viser tydeligt nok, at det har været en Stenalder's Langdysse med sine Randstene. En saadan Langdysse kan godt se ud som Grundstenene af en Bygning. Et Exempel ses ovre i Alsted Skov. Og med disse Forestillinger har Absalon og de mange senere Slægter staaet overfor denne „Jorddyngge“. Selv om det nu var en Misforstaaelse, kunde det have været ganske kønt, om man havde ladet den ligge. Beyer angiver, at den var 260 Alen lang og 26 Alen bred, men Beyers Tal er gerne vilde. „Rudera ses i Grunden til en mærkelig og vigtig Bygning, om hvis Navnkundighed Historien taler, og derfor har været besøgt og seet af mange udenlands Fremmede“.

Det kan dog godt se ud til, at denne Langdysse's Inddragning i Sagnet er en paa Absalons Tid forholdsviis ny „arkæologisk“ Forbedring af Historien. Naar man nemlig med Kendskab til Udsigtspunkter og den Slags anskueliggør sig den følgende Fortælling om Haketoget og Sigars Fald, faar man det Indtryk, at Kongen tænkes boende i den nuværende Sigersted By ovenover Valbrønde. Saaledes har der vist oprindelig været fortalt.

De tre Hamundssønner var nu døde, men der var en fjerde, den berømteste af dem alle, Datidens største Viking *Hake Hamundson*. Han vendte sine

Vaaben fra Irland mod Danskerne og landede „i den Havn, som paa Dansk hedder *Hærvig* og paa Latin *Exercituum sinus*; hvor nu den By, Esbern har bygget, med sine Forskandsninger beskærmer de omboende og formener de vilde Barbarer Adgang“. Nu siger vi *Kallundborg Fjord*. Derfra marscherer Hovedstyrken sydpaa. Men en Del af Flaa-den sendes uden om Sjælland for at sejle op ad *Susaaen* (*Susa amnis*).

Færden fra Kallundborg til Sigersted gaar saa gennem Sjælland, saa vidt muligt skjult i Skove. Saxo beskriver Landet saaledes:

„Denne Vej, som i gamle Dage var opfyldt af store Skove, er nu tildels tjenlig for Ploven og kun sparsomt bevoxet med Krat. For at de ikke, naar de kom ud paa aaben Mark, skulde savne Træernes Skjul, bød han dem afhugge Grene og bære dem foran sig, og for at intet skulde besvære dem under deres hurtige Fremrykning, bød han dem derhos kaste en Del af deres Klæder samt deres Sværdskeder fra sig og bære Sværdene blottede. Til Minde om det skete efterlod han et blivende Navn (cognomen) for en Banke og et Vadested (*monti vadoque*)“.

Hvad er hermed meent? Man kunde tænke paa et Navn med Hakes Navn i (Hagested eller lignende), men dette antydes dog ikke af Texten. Det er „det skete“ (*ob cuius facti memoriam*), der mindes i Navnet. Formodentlig er det *Skederne*, der sigtes til og dermed til den lille By Skede (nu Skee, det første e langt) i Haraldsted Sogn. Der har Absalon paa een Gang fundet Forklaringen paa Byens Navn og Haketogets Spor. „Vadestedet“ er da Overgangen over Halleby Aa, som løber langs Skee By.

Omsider opdages den gaaende Skov og Vagten melder det til Kong Sigar i hans Sovekammer. Den var da allerede „tæt ved“ (propinqvum).

„Kongen sagde da, at dette Vidunder varslede hans Dod. Deraf kom det, at den Sump, hvor Grenene blev huggede af, endnu kaldes *Hels* (Lethalis)“.

Hvor er det? Det er jo tydeligt et Marknavn, der brugtes paa Absalons Tid. Naar Saxo bruger det græske *Lethe* som Oversættelse, kan der vel næppe være Tvivl om, at det nordiske *Hel* har været i Ordet. P. E. Müller gættede i sin Saxo-Udgave paa Hellekær vestligst i Sigersted ind mod Fjenneslev. Men det blev en noget mærkelig Rute fra Skæe til Valbrønde; en udrykkende Skare fra Sigersted vilde da heller ikke møde Fjenden ved Valbrønde. Jeg er ret vis paa, at der sigtes til den dybe Dal sydvest for Bringstrup By. Den hedder *Held-Eng*. Den kan godt kaldes en „Sump“ (palus). Der er endnu Mosehuller Haremore. Bakkesiden i Øst hedder *Helleholm*, i Vest *Helleagre*. Oven over Dybet i Vestskellet af Landstingsmand Ole Hansens Mark er der en Fordybning, som hedder *Helvedes Kedel*. Ved Udskiftningen blev der lavet et Husmandssted af en Del af Held-Eng. Det er nu ubeboet og faldefærdigt, men kaldes „Hellighuset“. Lige Syd for Sumpen er der et højere Agerskifte, som hedder Blyskovsagre, og samme Navn har de tilgrænsende Dele af Egerup Bymark. Man har her været i Udkanten af Blyskoven, som vel endnu var til paa Absalons Tid. Og skulde Krigerskaren, som det skildres, holde sig i Skov, maatte den netop fra Passet ved Tidselbro (Tislundbro?) tage Vejen vesten om Ørlevunderskov og Bringstrup, hvor

Skovene (Moeskov) laa indtil Svenskekrigen. Endnu paa Udskiftningskortet 1782 er der en Skovlevning tilbage paa Haremorebankens Kam over Heldeng. Kom man nu nogle Skridt videre, var man ude paa det aabne lave Land ud for Sigersteds dominerende Højde, og der er kun et kort Stykke tværs over Bringstrup Præstegaardsmark til Valpladsen.

Saaledes kunde Absalon nok fantasere Kriger-toget ind i Egnen.

Om saa Absalons Forklaring af Navnet er rigtig, om det har noget med Hel at gore, er jo et andet Sporgsmaal. Ogsaa i Allindelille Skov er der en lignende „Helvedes Kedel“. Vi skal siden komme noget tilbage dertil.

Videre fortæller Saxo om Kong Sigar:

„Da han var bange for, at der var for snæver Plads i Byen, forlod han den og søgte ud i aaben Mark for at byde Fjenderne Slag der. Ved det Sted, som nu hedder *Valbrønde* (Walbrunna), hvilket vil sige Ligenes eller Mandefaldets Brønd, maatte han bide i Græsset, efter at Slaget var gaaet ham imod“.

Denne Benævnelse er levende endnu. Bymarken derned fra Sigersted hed Valbrøndeagre, og Gaarden ovenover hedder nu Valbrøndegaard. Selve „Brønden“ er forsvunden, der er drænet og planeret. Men Pladsen angives at have været lige syd for Jernbanen paa de lave Agre ca. 200 Meter Øst for Vejen til Bringstrup. Paa Valbrøndegaardens Dræningskort kan Pladsen ses. Paa Beyers Tid var her endnu „en Brønd eller et Vandhul“. Han meddeler endvidere: „Fra disse Agre har jeg faaet to runde Stenkugler med Hull igennem, som en Bonde op-

ploiede, hvilke har efter de Tidens Stridsmaader været brugt til ved en ombunden Strikke at kaste paa Fjenden og drage tilbage, naar man vilde, og derved formere sin Fjende nye Slag, ligesom man vilde“. Dette har vel for Beyer været et Bud fra Slaget, hvor Danmarks Konge faldt.

Ogsaa Valbrønden kunde det have været kont at bevare som et af den danske Heltedigtningens bekendte Steder.

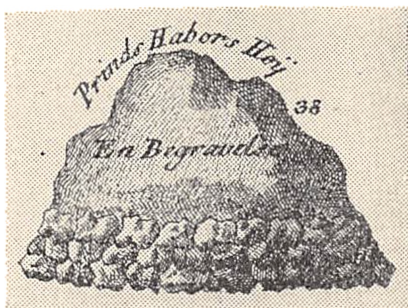
Saxos Fortælling skrider videre. Sigars Son *Sigvald* er bleven i Live og samler Sjællænderne mod den myrdende og plyndrende Hake Hamundsen. Denne finder det derfor klogest at slippe afsted i Tide med sin Hær. Men hans Stalbroder *Hake den hugprude* vil ikke vige og bliver tilbage med en Del af Hæren, ventende paa Flaaden, der skulde komme op ad Susaaen. Foreløbig trækker han sig lidt tilbage til Byen Alosted (villa Alexstad), d. v. s. Alsted.*) Her kommer det til Slag i to Dage og baade Sigvald og Hake falder, men Danskerne sejror.

„Men Natten efter at Slaget var endt, naede Flaaden den bestemte Havn efter at være sejlet igennem Susaa. I gamle Dage var denne Aa nemlig sejlbær, men nu er den saa tilgroet og smal, at kun faa Skibe kan komme ind i dens snævre og dorske Løb. Da Sofolkene ved Daggry saa deres Stalbrodres Lig, opkastede de for at jorde Høvdingen en anselig Høj, som endnu i vore Dage er navnkundig og kaldes *Hakehøj* (Haconis bustum). Pludselig kom saa Borkar over dem med sine skaanske Ryttere og huggede dem ned, og efter at have fældet Fjenderne besatte han Skibene, som nu var

*) I den trykte Udgave staar der Axelstad, men hvor Magnus den Godes Fald med Hesten fortællés, staar det rigtige Alexstad.

blottede for Rorfolk, og satte over Hals og Hoved med aandeløs Hast efter Hamunds Søn. Han traf ham, og efter at det var gaaet ilde i Slaget, flyede denne skrækslagen med tre Skibe til Skotland, „hvor han to Aar efter døde“.

Den heri nævnte „navnkundige“ Høj har lige til vore Dage bevaret sit Navn, som den nævnedes i Absalons Tid: *Hagehøj*. Men nu er det rigtignok

Beyers Afbildning af Habors Høj.

paa det sidste med Bevarelsen af Navnet. Paa Generalstabens Kort staar der „Hagbards Høj“. Og i Kraft af Troen paa den skrevne Avtoritet har Navnet nu ogsaa sejret hos Befolkningen. Schoubolle har jo allerede gjort Attentat i den Retning, men den egentlige Forbryder er S. M. Beyer. Han dekreterer uden videre (S. 38):

„Hage-Høj o: Habors Hoi, en meget stor og udmærket Hoi af sin Dannelses, Høide, Omfang og Prydelse, med tre Rader Stene ved Roden omsat, hvor Habor og Signe ligge begravne. I denne Hoi have adskillige gravet i Tanke at finde noget Kostbart. Man fortæller, at en Bonde i Fienneslev for endel Aar der fandt en stor Kobberkiedel“.

Denne beyerske Navneforandring bør igen udgaa af Brug, og Generalstaben bør genindføre det rigtige Navn. Hvad saa siden Navnets Oprindelse er, er det interessant, at Højen har bevaret sit Navn fra før Valdemarstiden.

Den anselige Høj, let kendelig ved en Graapil paa dens Top, ligger lige paa Kammen af Bakkehældet over Susaaens Enge. I Højens Side sidder endnu et Par Sten, og i Mands Minde var der flere. Beyer fremhæver (S. 147) at særlig Hagehøj og Elmehøj var udstyrede med anselige Stenkredse. Paa hans Tegning af „Habors Høj“ ser det ud, som om dens Fod var lavet med tre Skifter Kampesten over hinanden og ikke med tre Stenkredse uden om hinanden. Dette vilde vistnok være noget særegent. Men iøvrigt indses det ikke, hvordan der skulde kunne være tre Stenkredse ned ad Sydskraaningen. Om det da er en Ubehjælpssomhed ved Tegningen eller virkelig en Mærkelighed ved Højen, skal jeg ikke forsøge at afgøre.

Senere i Middelalderen gled Saxos Fortælling i Forglemmelse og en Kæmpevise tog dens Plads. I denne er hele Baggrunden med Blodhævnstfejder og Vikingetog glemt. Der er kun en Elskovshistorie, fint og ridderligt fortalt. Naar man nu siden i Sigersted — og mange andre Steder — paaviste Gerningsstederne, saa var det ud fra Visen. Man faar nu lidt Østen for Signelilles Bur en Signelilles Brønd, hvori hun nedsænkede alle sine Kostbarheder i en Spand. „Sigerstederne har mere Solv og Guld, end de selv ved af“. Der er for Resten

nu en Brønd med Pumpe paa samme Sted, men den er gravet 1915. Til den anden Side vistes „Ternehullet“, hvor den onde Terne blev druknet, Benævnelsen kendes ikke mere, men Beyer har Stedet paa sit Kort, og derefter er det et stærkt, nu overdækket og rørslagt Kildevæld, som hed *Værekilde*, men som i Folkemunde aldrig kaldtes andet end *Natravnehullet*. Er det Ternen, der er bleven til en Natravn? I Visen er det iøvrigt ingenlunde et Vandhul, Ternen bliver sat i:

Havbor var hængt og Signelille brændt;
 det var saa ynkeligt et Mord;
 saa toge de den Tærne,
 satte hende levende i Jord.

Beyer fortsætter: Han kender et Signes Hul paa Øen ved Vrangstrup, „saa kaldet, fordi hun paa Jagt med sin Fader og Habor faldt der i Aaen med sin Hest, og hvor Habor vovede sig i Fare for at redde hende“. Han har en „Signes Spadsereur“ ned mod Alsted, og Hojene faar han rigelig anvendt. Gierners-hojen er Gierningshojen, „saa kaldet, fordi Gierninger, som gieldte Livet, der bleve paadømte“*), og Habor blev da ogsaa dømt der. „Stang-Hoi, saa kaldet, fordi Prinds Habor Kammertiener, naar hans Herre skulde hænges, derfra skulde give Signal ved et paa en Stang op-hængt Flag til Signes Bur“.

Elmer-Høj forklares som „Alger Hoi, hvor Prinds Alger, Kong Sigers Søn ligger begravet“. Dronningens Begravelse fik han anbragt i Bringstrup, og om Kong Sigers Grav skal vi siden høre.

*) Germar er et Mandsnavn.

Have Mølle ved Ringsted, der har Navn af den forsvundne Skov Munkehave, bliver til „Habor Mølle“.

Denne Sagdannelse er siden fortsat. Jeg har af en nu afdød Kone faaet bemærket, at Kong Sigers Slot laa i Jordemoderens Vænge, d. v. s. Sigersted Bys gamle Forte. Begrundelsen var rigtignok opløiede Mursten, der jo ikke er tilstrækkelig gamle Oldsager.

Hvad er nu hele Historien lavet af? Er der nogen Virkelighed bag?

Hertil er allerførst at bemærke, at Saxos Fortælling er Historie paa lignende Maade som Inge-manns Romaner er det. Det er Digtning, ældgammel vidtberomt Heltedigtning i Kvadets Form, men ogsaa Digtning over historiske Emner. At skille Elementerne ad er næppe gør ligt. Digterisk interesserer Hagbard og Signe — nu som i gamle Dage. Historisk interesserer Kong Siger. I det ældgamle angelsachsiske Kvad Widsid siges: „Sigeherø forlængst de Sø-Daner styred“. Sø-Daner maa vel være O-Daner, og der har altsaa gaaet Ry af en Kong Sigar hos dem, og det bliver længe, længe siden, omkring Aar 400 eller saa. Det er Folkevandrings-tiden med dens æventyrlige Skikkelser og hastigt stiftede og styrtede Riger. Af den Tids Begivenheder groede det Stof, som Heltedigtningen i flere Aarhundreder tumlede med i Tyskland og i Norden.

Professor Axel Olrik forberedte med Iver en videnskabelig Behandling af Sagen i Fortsættelsen

af hans Værk „Dansk Heltedigtning“. Jeg har liggende begejstrede Breve fra ham derom. Nu har hans tidlige Dod forhindret Fuldførelsen. Saa vidt jeg har forstaaet, mente han at kunne gore det historisk sandsynligt, at Sigars Slægt (Siklingerne, som Islænderne sagde) var de første Samlere af et Danevælde med Sjælland som Hovedland og Sigersted som Kongesæde. Før den Tid kendes Navnet Daner (Danskere) slet ikke. De havde kort før fortrængt Herolerne. Den bratte Blodhævnkatastrofe udslattede Slægten, og Sigersted blev ikke mere Kongsgaard. I Stedet kom et nyt mod Hadbardenne rettet Danevælde i Lejre under Halfdan-Ætten, der lige saa brat gik under ved Rolf Krakos Fald. Endelig samles Danmark helt, nu Jylland med, af Harald Hildetand.

Jeg indrommer, at en saadan Tidsfølge af de gamle Efterretninger om Danmarks Skabne har meget for sig. Det vilde være interessant, om Olrik har efterladt sig saa meget, at hans Bevisførelse kan fremdrages.

Men saa kommer Sporgsmaalet om Stedfæstelsen.

Hvad vi her har søgt efter er, hvilke Steder det er, Absalon har ment. Om dem alle gælder det, at de er Navneforklaringer: Skede, Held-Eng, Valbrønd, Hagehøj, Havbyrd. Og om dem alle med Undtagelse af Højen gælder det, at Steder netop *ikke* faar Navn paa den Maade. For saa vidt er det Digt eller, om man vil, uholdbar Videnskabelighed.

Men en anden Sag er det, om al denne Sogen efter Enkeltheder maaske bunder i en ældgammel Overlevering om, at Sigersted var Skuepladsen for de viden om besungne Begivenheder.

At denne Mening er ældre end Absalon, faar man et lille Vink om i det i den saakaldte „ældre Edda“ opbevarede Kvad om Helge Hundingsbane, lettest læst i Olaf Hansens Oversættelse af Edda S. 134 f. Der er fremsat den Formodning, at det skulde være digtet til Ære for Magnus den Gode omkring 1045. Det skildres her, hvorledes Helge fødes i Braalund, mens Norner spinder hans Skæbnes Traade. Hans Fader kommer fra Slaget og lyser ham i Kuld og Kon,

gav ham Navnet Helge,
gav ham *Ringsted*,
Solfjæld, Snefjæld,
Sigaroldene

Det er aabenbart Navne med Højhedsklang, Digteren hober sammen. Solfjæld og Snefjæld er Østen for Sol og Vesten for Maane. Men Ringsted er utvivlsomt midt paa Sjælland, og Sigaroldene (Sigarvellir) er formentlig lige ved Siden af. Og at de vælges, er da for Berømmelses Skyld. Det turde være Sigarsagnet, der har baaret det sidstnævnte ind i Kvadet i Naboskab til Ringsted.

Men dette er ganske vist kun godt et Aarhundrede tidligere, og der er endnu lang Vej til Folkevandringstiden, en 500 Aar. Saa man er lige klog.

Meget beror paa Navnet *Sigersted*. Navne med saadan Endelse kan nok være fra Folkevandringstiden, kan ogsaa være senere. Dr. Ussing har behandlet dem i Aarbogen 1915 S. 16 f. og regner dem for Høvdingegaarde fra Vikingetiden ca. 700—1000. De er i saa Fald for unge til at komme i Betragtning. Men Navnene passer ellers godt nok

til Sagnets Navne. I Alsted, Sigersted, Ringsted, Haraldsted, Vigersted har vi Navnene Aleg, Sigar, Ring, Harald, Vikar, og i Sagnet om Hake Hamundsons Tog optræder ogsaa en Dansker Hake Vikarson, som ikke vil være med paa Toget mod Kong Sigar.

Sigersted er altsaa opnævnt efter en Sigar, men dermed er jo ikke givet, at denne Sigar var Sø-Danernes Konge. Vi er lige nær. Man vil kunne bemærke, at havde Rolfs Historie ikke udtrykkelig været knyttet til Lejre, saa havde man vel anbragt ham i Rolfsted. Man kan faa en særlig Mistanke, netop fordi Stedet hedder Sigersted og derfor indbyder til intetsigende Gætning. Iøvrigt kan det bemærkes, at stammer Bynavnet fra Kongen, da er Udpegningen af Langdyssen nede ved Susaaen som Kongeborgens Ruin selvfølgelig en daarligere Anvisning end Anvisningen paa Jordemoderens Vænge. Den store Højgruppe er Pladsen for en langt ældre nu navnløs Bebyggelse. At der har været Bebyggelse (i Stenalderen?) bevidnes iøvrigt af en meget stor Slibestøn, der laa kort fra Hagehøj og er havnet i Inspektørboligens Have ved Sorø Sygehus. Men Sagntidens Kongsgaardsplads maatte være Sigersted Byplads*). Højtliggende Pladser er

*) Et Supplement til Ideen om Sigersted som Kongesæde er H. V. Clausens Tydning af Navnet Skellerød (Fortid og Nutid I, 125), gl. Skelverhoje, idet Skelv skal betyde Højsæde (Odins Hlidskjalf) og det hele betegne den Høj, hvor Kongen „sad paa Høj“, den Tids Maade at holde Statsraad og give Audients paa. Jeg synes nu rent ud sagt, at Skellerød er for langt fra Sigersted. Derimod kunde Sammenstillingen: Salhoje (Sallov) -- Skelverhoje sige noget om en Gudsdyrkelsesindretning.

valgt baade af Sigar og Ring og af den Breng, som har bygget Bringstrup (Brengstorp).

I denne Sammenhæng bør der imidlertid bl. a. gaas ind paa et andet af Folkesagnets Oldtidsminder: *Kong Sigers Grav.*

En saadan udpegedes nemlig ganske udtrykkeligt vest for Byens Led. Den er aftegnet paa Worms Kort, og Pladsen udpeges endnu, en langagtig naturlig Højde mellem de nu lidt udflyttede Gaarde Ipskærgaard og Gadekærgaard, paa den forstes Tilliggende Den omtales i Danckells foran anførte Beretning, og Beyer omtaler den udførligt, idet han mente her at have gjort det aldeles afgørende Fund. To Gange i sin Bog S. 40 og S. 172 skildrer han sit Fund. Han fandt nemlig *Runer.*

„Denne ældgamle Skrift, der er ligesaa mærkelig som fornøjelig at handle med, hvilket jeg fik Lejlighed til ved at afvelte den Vesten for Sigersted Bye efter Traditionen paa Kong Sigers Grav lagte store Sten, næsten 4 Alen lang, 3 Alen bred og 1 Alen tyk; hvilken Sten formedelst sin Størrelse kostede mig Umage og Mandskab at faa afveltet. Imidlertid, som Bønderne der i Byen vare nysgerrige med flere at se den Skat, som de troede jeg der fandt, saa hjalp de til med, at vi fik Stenen afveltet og saae, baade hvad vi optog under Stenen, og hvad der stod tegnet oven paa Stenen; thi Stenen laa paa en liden Forhøining, næsten i Jord over sig, begroet med Mos og Snaus, hvilket, da det blev afskruppet, mod vores Forventning tilkiendegav Traditionens Rigtighed og viiste os denne Byes Beboeres ældgamle Skrift, som jeg med sine Characterer og Runer noiagtig lod aftegne, saavidt muligt, og ikke vil unnlade at meddele efter sin Udtydning saaledes:

RUNR
USUER SIGUR KUNU
RISTI AF
ALGER DEKN.

Som oversættes paa Dansk efter disse Tider: Gravskrift over Sigur Konge. Reist eller risset af Alger Dekn.

Hvilket tydelig beviser Siger Konges Tilværelse, Bopæl og Grav, som af nogle er disputeret.

Formedelst Stenens Ujevnheder paa sin Overflade, som formodentlig er foraarsaget deels af Bøndernes idelige Førsel og Tummel med deres Plove, Harve, Trumle etc., som de almindelig havde sat der ved Stedet, naar de fik afbrugt disse Redskaber, deels af Tidens Ælde og Fugtighed, vare nogle af Stenens Characterer og Bogstaver endel utydelige, især de to nederste Linier, som allene kiendtes af sine Prikker og Streger, hvilke efter al Sandsynlighed og Rimelighed skal betyde: Risset eller reist af Alger Dekn DEKN, der formodentlig betyder saa meget som Forstander, vidner om, Alger har været en vigtig Statsmand ved Kong Sigers Hof.

Denne Sten af sin Raritet og Ælde holdt jeg Haand over og bad, den maatte blive urørt af den, som egentlig tilhørte den, nemlig paa hvis Grund den laae, som var Universitetsbondens i Sigersted, hvilket og skede endel Aar, indtil, som Rygtet siger, Stenhuggerne ved den nye Landevej kom til Sigersted, der skal have hugget den i Stykker og betient sig af den til Broestene og Afvisere, og skal have faaet den i mange af sit Slags. Hvilken Gierning jeg meget beklager.

Denne Beklagelse maa vi i høj Grad istemme, og skulde Dele af Stenen engang genfindes i en Stenkiste paa Landevejen, vil det være af største Interesse. Man tog ikke Beyers Bog alvorlig, og hans Læsning i dens Enkeltheder egner sig heller ikke til at tages alvorlig. Enhver, der er kendt med

Runetidens danske Sprog og med Indskriftens Forde­ling paa en Runesten, kommer til at smile. Et Ord er for Resten let rettet: ufuer skal være uftir (efter), og Fejlæsningen er let forklarlig af Rune­formen. Men man har formodet, at Beyer kun har set Syner i Stedet for Runer. Svend Grundtvig be­mærker spidst: „For Præstens Skyld maatte man ønske, at disse Runer virkelig vare ristede af Degnen“. Der har imidlertid været Runer. Beviset ligger i det Ord, han ikke kan klare, det som han gengiver ved dekn. Efter hans egen Runenøgle i Bogen er det Ordet *Thegn*, som vi kender saa overmaade godt. Det findes paa mange Runestene og er et Hæders­navn for den ældre gifte Mand. Dette Ord maa have staaet i Runer paa Stenen. Ellers var Beyer aldrig kommet i Forlegenhed dermed.

Hvor meget af det andet der saa har staaet paa Stenen, er det selvfølgelig en vanskelig Sag at tale om. Det meste passer til gængse Runestens­ord. Det er maaske Midtpartiet af en omløbende Indskrift. Om det er en Sejr eller en Sigar eller en Sigurd, om det er en Konge eller en Kone, der har været nævnet, det er altsammen uløste Spørgs­maal.

Beyer lod gøre en Tegning. Mon den skulde være til? Den kunde jo være i Familien. Den kunde ogsaa være afleveret til Professor *Abraham Kall*, hvem Beyer havde meget med at gøre paa Oldforskningens Vegne.

Iøvrigt gør Beyer Rede for Fundet i Graven, en Urne med brændte Ben, Glasperler, en Malm­klinge af en Dolk eller Kaarde, en Stridsøkse m. m., hvoraf der leveres lidet oplysende Afbildninger.

I en lille Forhøjning i Nærheden fandtes et Hesteskelet, som Beyer naturligvis forklarer som Kongens Hest.

Om alt dette nu vedkommer Stenen, er ikke uden videre givet. Ser man paa Worms Tegning, kunde man faa Indtryk af en Skibssætning, en Skæid. Det hele minder slet ikke saa lidt om den mærkelige Glavendrup-Sten paa Fyn, der indeholder den længste danske Runcindskrift. Den blev opdaget 1806 paa en Mark i Glavendrup, hvor den næsten var helt nedsunken i en mindre Hoj, vistnok en meget ældre Broncealder-Gravhøj, der er benyttet som Del af dette Mindesmærke. Om Hojen er en Skibssætning. Hele Mindesmærket er fra omkring 900. Paa Stenen læses: „Ragnhild satte denne Sten efter Alle Saalve-Gode, Viets hæderværdige Thegn. — Alles Sonner gjorde dette Mindesmærke efter deres Fader og hans Kone efter sin Ægtefælle; men Sote ristede disse Runer efter sin Herre. — Tor vie disse Runer! — Den skal visselig komme til at sone sin Brøde, som over Vold mod denne Sten eller drager den bort over en anden“. (Se Wimmer De danske Runemindesmærker, Haandudg. ved Lis Jacobsen S 103 og Tegningen Traps Danmark. 3. Udg. III 480).

Sigersted-Mindesmærkets Beliggenhed lige uden for Byens Led i Sigersted kunde jo ellers nok passe for en Hovding, hvis Gaard Sigersted havde været.

Men — Indskriften har været med yngre Runer, d. v. s. tidligst fra Vikingetiden. Har den virkelig været over en Sigar eller Sigurd, og har Sigersted Navn efter ham, saa kan det ikke være

Widsids berømte Sødane-Konge. Og skulde Signe-Sagnets Kong Siger være den, der er rejst Runesten over, saa har han ikke været Danskernes Konge, og saa er hele Sagnet ikke af de ældste men af de yngste blandt vore Heltesagn.

Derfor er Stenen nærmest i Vejen for at stedfæste det berømte Sagn i Sigersted. Men det sandsynligste er vel, at om vi kendte Indskriften, vilde den hverken sige fra eller til om den Sag.

Imidlertid er der endnu noget at sige om enkelte af de andre Steder. Det behøver ikke at være helt Snak med alle Navneforklaringerne. Og der er nu først den efter *Hel* opnævnte „Sump“. Hellekær i Sigersted er utvivlsomt Helghekær, Helligkær. Ellers skulde det heddet Helkær. Men i Bringstrup kan det godt være Dødens Gudinde, der er paa Færde. Sammenstødet af Lyde er saaledes i Sammensætningen, at et hjælpende men halvt uhorligt e i Nutids Udtale ikke siger meget. Hel-Eng, Helholm, Helagre kan godt ligge under, og paa Absalons Tid var de danske Sprogformer dog vist saaledes, at man kunde høre, om der i Navnet var Tale om „Hel“ eller om „hellig“. Saa kommer dertil Jordfaldshullet „Helvekes Kedel“. Dette kan her som i Allindelille Skov være en kristelig Vittighed, men det kan ogsaa være et hedensk Minde. Der kan have været en Helligdom, en *Hary* for Hel. Norden og Østen om de med Hel benævnedes Bakkesider strækker sig *Haremsø-Agre*. Det kan komme af, at der har været Harer i Mosen, men det kan ogsaa komme af Ordet Harg, en stenkredset Helligdom under aaben Himmel. Den Mose, der kan være Tale om, maa være de nuværende

Mosehuller nede ved Heldengen. Der har været en lille Sø, som godt kunde egne sig til at være Helligdommens Vandhul. Der har vistnok flere Steder været en sjællandsk Dyrkelse af Hel saavel som af de dodes Gud Odin. Allehaande Rygter om, hvad der er foregaaet her kan da have givet Tilknytning til Fortællingen om Hakes Tog. En Melding om, at Skoven kom gaaende ud af Hells Helligdom var jo rigtignok et Dødsvarsel af Rang!

Valbrønde er muligvis ogsaa en gammel Helligdom. Navnet med „Brønde“ er der gerne noget ved i den Retning. Og Val betyder virkelig en Samling Lig eller Offerkroppe. Navnet *kan* fortælle om Menneskeofre. Saadanne Menneskeofre horte til efter Sejr saavel som for Kamp. Og der kan have været ældgammel Fortælling om saadanne Begivenheder ved Valbrønde.

Endelig er, efter hvad Dr. Gudmund Schütte gør mig opmærksom paa, *Skede* oftere i Sverig Navn paa hellige Steder (Skedevi). Det kan have været et Sted, hvor Vaaben og Gods henlagdes itubrudt som Offer til Guderne, hvad jo vilde gøre Fortællinger om bortkastede Skeder og Brynjer netop paa dette Sted forklarlige. Der kunde simpelt hen være Tale om en Offerhandling.

Der *kan* — —, men det kommer jo rigtignok an paa, om disse Fortællinger er Heltedigtningens Fantaststof, som man her har søgt at finde Pladserne for, eller de virkelig er gamle stedbundne Fortællinger, hvori et og andet er blevet forandret efter Tiderne, saa at bl. a. hedenske Kultushandlinger er blevne uforstaaelige og omdigtede.

Det sikreste og ejendommeligste turde den for-

modede Hel-Harg i Bringstrup være, selv om den ikke skulde have været brugt i Haketoget. Den dybe Dal har endnu et eget dystert Præg, som vel har været stærkere før.

For at sige noget ordentligt om den maa man imidlertid have ganske anderledes Rede paa den formodede Heldyrkelse, Dyrkelse af Døden.

Nu er „Kong Sigers Grav“ en Lucernemark, Mindestenene danner Bund i den Hovedlandevej, som Avtomobilerne suser henad om Kap med Expressstogene, der spyr deres Damprog ud over den drænedede Valbrønd, og Banearbejderne stamper Gruset fra Signes Bur fast om de rystende Sveller. I Buret dernede paa Pladsen staar et Dampstærkeværk, og paa de mindere Marker høster Selvbinderen en gylden Sæd. For 140 Aar siden var begge Sogne fulde af Kæmpehøje, omkrandsede med store Stenkredse, til Dels kronede med store Stengrave. Det er ryddet saa forsvarligt, at det næsten er uforsvarligt, og navnlig er Stenene borte. Men der er alligevel Sans for de gamle Minder; og i de anseelige grundmurede Gaarde, hvor der er finere og lunere end i Kong Sigers „Slot“, har man slet ikke glempt dem, der gik forud. Desværre er de Tider endnu ikke forbi, da der kæmpes som i Kong Sigers Dage. Den gamle Historie er jo slet ikke nogen hyggelig Historie, men det bør fremhæves, at det, der i gamle Dage betog Folk i den, var dens Tale om *Troskab*.

Bidrag til en Skildring af Korsør og Omegn i Midten af det 18de Aarhundrede.

Ved *L. F. la Cour.*

I Foraaret 1743 udgik der fra Oversekretæren i det danske Kancelli, Geheimekonferentsraad J. L. Greve Holstein Skrivelser til samtlige Stiftsbefalingsmænd og Amtmænd i Danmark og Norge med Befaling til dem om at udvirke en Række Spørgsmaal vedrørende Amternes og Byernes Tilstand og Beskaffenhed besvarede. Som Stiftsbefalingsmand paa Sælland modtog Geheimekonferentsraad Niels Baron Gersdorff Ordren og lod den 8 Dage efter (13. April) gaa videre til de respektive Købstæder. I de to følgende Aar indkom Besvarelserne, der nu opbevares paa det store kgl. Bibliothek (Ny kgl. Saml. Fol. 394 b). Ved Skrivelse af 30. Juni 1745 tilstilledes de Geheimeraad, Oversekretær Holstein.

De Besvarelser, der findes undet det nævnte Numer, er følgende, idet de anføres i den Orden, hvori de indkom, og idet de enkelte Afhandlingers Sidetal tilføjes:

Nr. 5 & 6	Roskilde	dateret	18/7	1743	13 Sider
Nr. 7	Nykøbing	-	20/7	1743	4 --
Nr. 9 [& 10*]	Storchedinge	-	27/7	1743	12 --
Nr. 8	Skelskør	-	30/7	1743	13 --
Nr. 11	Støge	-	7/8	1743	7
Nr. 14, 15, 16	Ringsted	-	9/8	1743	7 --
Nr. 12 [& 13*]	Vordingborg	-	14/8	1743	33 --
Nr. 17	Sorø	-	6/2	1744	2
Nr. 18, 19, 20	Korsør	-	3/3	1744	(6) --
					+ 2 Kort
Nr. 21	Præsto	-	24/3	1744	10 Sider
Nr. 23, [24*] 25	Køge	uden Dato			8 --
Nr. 26	Holbæk	dateret	10/7	1744	11
Nr. 27, 28, 29, 30, 31	Slagelse	-	11/7	1744	23
Nr. 32	Hillerød	-	11/7	1744	4 --
Nr. 33 [& 34*]	Kallundborg	uden Dato			5
Nr. 35 Slangerup og Frederikssund		dateret	5/9	1744	7 --

Som man vil se, mangler der Besvarelse fra Helsingør og Næstved**), medens der paa den anden Side findes fra Slangerup, som ikke længere er Købstad. Den Hurtighed, hvormed Svarene blev givet, var ulige stor ligesom den Grundighed og Omhyggelighed, hvormed de enkelte Afhandlinger er udarbejdet. Medens Svaret fra Sorø By, hvortil dog, som bekendt, Akademiet ikke hører, indskrænkedes til 2 Foliosider, og flere holdt sig indenfor en halv Snes, har man aabenbart udvist en ikke ringe Samvittighedsfuldhed i Korsør, hvor Udarbejdelsen maa have krævet betydeligt Arbejde, men der fremkom da ogsaa et helt Værk paa ikke mindre end 60 Foliosider, ovenikøbet ledsaget af 2 Kort, hvis Værdi dog er meget begrænset.

*) findes ikke.

**) de er imidlertid bleven indsendt, hvad der fremgaar af Baron Gersdorffs Skrivelse, men maa antagelig være bortkommen.

Foranledningen til at disse Spørgsmaal udsendes, og at man ved dem søgte at indhente Svar fra baade Danmark og Norge, var den, at Sekretær i danske Kancelli (senere Generalinspektør og Etatsraad) Erik Johan Jessen (-Schardeboll) (1705 — 1783) i en Samtale med Geheimeraad Carl v. Holstein (1700—63) i Begyndelsen af Aaret 1743 havde udkastet den Tanke, at der skulde udarbejdes en fuldstændig Geografi over begge Kongens Riger og Lande. Planen blev meget velvillig modtaget, og Jessen fik af Holstein Opfordring til at meddele ham sin skriftlige Betænkning, hvorledes „et Værk af den Art best og til almindelig Nytte kunde indrettes“. Efter faa Dages Forløb fremlagde Jessen sit Udkast for Geheimeraaden, der bragte det med til Ledreborg og der gennemsaa det med sin ældre Broder, Oversekretæren i danske Kancelli, Præsens i General-Kirkeinspektionskollegiet og Patron for Universitetet, J. L. Greve Holstein (1694—1763). Saa snart de to Herrer var vendt tilbage til Hovedstaden, lod Grev J. L. Holstein Jessen kalde til sig for at tale med ham om Udkastet og endte med at paalægge og opmuntre ham til at besørge en saadan Beskrivelse over begge Rigerne. Efter nogen Betænkningstid erklærede Jessen, „endskont ikke uden Frygt og Undseelse,“ at han efter Evne vilde efterkomme det, idet han dog satte som Betingelse, at han „maatte gaaes til Haande med de dertil udfordrende Efterretninger, samt Medhjælps Midler og Hænder“. Sagen blev derpaa forestillet for Kongen (Kr. VI), „som viiste et allernaadigst Behag over dette Forehavende og tillige befalede, at nysbemeldte det danske Cancellies Chef skulde kræve og indhente

de fornødne Efterretninger fra Stifterne og Amterne i begge Riger." Som Følge deraf forfattede Jessen en Række Spørgsmaal, som udvidedes lidt af Geheimearkivar *Hans Gram* og Prokansler *Erik Poppidan*, og fra Kancelliet udsendtes de dernæst til rette Vedkommende. Desuden fik Jessen „*etter kongelig allernaadigst Tilladelse*“ ved *Gram* Adgang til det geheime Archiv for der at kunne udfinde tjenlige Hjælpemidler. Imidlertid indløb Svarene, men, efter hvad Jessen siger, „med de fra Stifterne og Amterne forventede Efterretninger gik det noget misligt: nogle kom det følgende Aar, andre senere; nogle indløb først efter gientagne Erindringer, andre bleve ganske ude: alt som Stedernes eller andre Aarsagers Ulighed det forvoldede. De indløbne Efterretninger befandtes og adskillige: nogle vare meget gode og udførlige, nogle maadelige, andre meget tørre: formodentligen som enhvers Forfattere havde Indsigt, Lyst og Tid til at besvare og føre dem i Pennen.“ Og inden længe kom han til det Resultat, at „af de fra Danmark indkomne vilde det ikke blive mig da gjørligt at forferdige nogen fuldstændig Beskrivelse over samme Kongerige.“ Imidlertid er det et Spørgsmaal, om Jessen her angiver den rette Grund til, at det aldrig blev til noget med Danmarksbeskrivelsen; i hvert Tilfælde synes hans Udkast at bære Vidne om, at det ikke var urimeligt, naar han „ikke uden Frygt og Undseelse“ paa-tog sig Hvervet, med andre Ord, at han ikke var Sagen voksen, at den overgik hans Kræfter. Derimod havde han faaet en ypperlig Hjælper til Bearbejdelsen af Oplysningerne fra Norge, theologisk Student (senere Sognepræst til Melhus ved Trond-

hjem og Provst) Hans Steenbuch (1722—1800), og saaledes fremkom 1763 et omfattende og indholdsrigt Bind (668 Sider i Kvart): Det Kongerige Norge, fremstillet efter dets naturlige og borgerlige Tilstand ved Erik Johan Jessen-Schardebøll Tom I; men skønt det bærer Jessens Navn paa Titelbladet, er det helt og holdent forfattet af Steenbuch (A. E. Erichsen i Biogr. Leks.) Og mere kom der ikke; under Udarbejdelsen blev Steenbuch nemlig udnævnt til Sognepræst i Melhus, men fik Tilladelse til midlertidig at lade Embedet bestyre af en Hjælpepræst.

Hvad Jessen har faaet trykt derudover er kun lidt, en Stamtavle (paa Tysk) over Familien Jessen-Schardebøll, en Beskrivelse over Frederik V's og Dronning Louises Salvingsfest og et Par mindre, nærmest historiske Afhandlinger. Derimod har han efterladt sig betydelige Samlinger til dansk Adels- og Personalhistorie, der findes i Rigsarkivet, medens hans øvrige Samlinger opbevares paa det store kgl. Bibliothek, de norske Besvarelser saaledes i den Kallske Samling. Som Embedsmand var han forøvrigt nidkær, men sine Hovedinteresser havde han i Historie og Geografi og kom som Følge deraf i Forbindelse med mange af Datidens Videnskabsmænd. Han døde i København 26. Aug. 1783.

Som allerede nævnt er de indkomne Besvarelser af meget forskelligt Værd, baade kvantitativt og kvalitativt. Til de bedste hører imidlertid hvad der er indsendt fra Korsør, og vi skal paa de følgende Sider gøre et Uddrag deraf, idet vi hovedsagelig holder os til, hvad der angaar Byen og den nærmeste Omegn.

Underdanigst Besvaring paa

De fra det Kongelig Danske Cancellie, ved Deres Excellence Høy-Velbaarne Hr. Geheime-Conference Raad og Stifts Befalingsmand Baron von Gersdorf under 13de Aprilis A^o 1743 Magistraten i Corsøer tilsendte 40 Puncter og Poster, saavidt derom for Nærværende Tid vides.

.....

4. Hvad Corsøer og dets Annex Taarnborg i Corsøer Amt udi dette Stift er angaaende, da ere disse tvende Stæders Situationer ganske ulige og underskøedlige¹⁾: Corsøer ligger dybt, som det kunde ligge eller være begravet i Vandet, da det og er et opfyldt og mestendel af Stranden indtaget Sted, som ses baade naar her graves, saa og naar høje Vande gør Skade og skyller Grunden bort, som ofte sker. Taarnborg Kirke ligger derimod højt og paa en Banke tæt ved et Bjærg, Taarnbjerg kaldet, som er endnu højere og lige højt med Lyd-Hullerne paa Taarnet af Kirken. Paa dette Bjærg skal i gamle Dage have staaet et Slot, eller i det mindste [en] stor Bygning med Grave om, som Rudera og Stedets Situation endnu udviser. Hvem her har boet, og hvorledes til er gaaet, ved man ikke mere af, end det, som derom læses i Saxon: Gramat²⁾: og Arild Hvitfeldts Kronnike³⁾. Det ganske Taarnborg

Sogns vidt adspredte Byer og Boliger ligger og højere end Corsoer, som har en liden og smal Mark, én Fjærding Vej lang, indgrøftet med Øster-Soen Sønder paa ved den ene Side, med Fjorden imellem Corsoer og Taarnborg Nordpaa ved den anden Side, og en Skov, bestaaende af unge ranke Boge og gamle stumpede Ege, Torne og Hassel i Distance 3 Fjærding Vej rundt omkring fra Fjorden i Nord med den ene Ende, til Havet i Sønder med den anden, og hegner ligesom et Gærde imellem Marken og det ganske Land Øster for Corsoer. Fra denne Corsoere Skovs Nordre Ende strækker sig et Stykke Land videre op og om med Fiorden 4de Parten af en Fjærding Vej, 2de Bøsseskud bred, i en Halvmaane, som er Corsoer Bye tilhørende og kaldes Sveltholm⁴⁾, ikke uden Aarsag; thi det er fuldt af Banker og Bække, Huller og Hælder⁵⁾, bærer intet andet end Torn og Tidsler med faa Græs- og Hvenestraa her og der imellem; dette afloses af Hulbye Mark, en leret Jord, ligesom overalt til de Byer i Taarnborg Sogn. Samme Mark, med smaa Møser og Bække, samt Klint ud til Fjorden, forfølger Fjorden omkring, indtil man kommer til en Plet Eng i Circumference 8de Parten af 1 Fjærding Vej, hvor Qvæg etc.: Drivere gærne beder og kaldes Fricbeedet. Imellem dette Stykke Engbund og Taarnborg Kaabel, som kaldes Heste-Haugen, løber en stor Bæk, man kalder Strand-Bæk; den har sit Udlob i Stranden eller rettere Fjorden og sit Flod eller Udspring dels sydøst fra, nemlig fra det sumpige og moradsfulde Hulbye, da denne Rende gaar over Landevejen, som er forsynet og altid istand holdes med en forsvarlig Bro, dels Norden fra, nemlig fra en stor Mose, som skiller

Ormitzlev Mark fra Heste-Haugen; denne er lang og ligger mest ind i Heste-Haugen. Endog undertiden har denne Strandbæk sit Tillob fra de Moradser og med Vand sommetider oversvømmede Enge imellem Wemmelov og Tierebye, hvilket, naar sker, Landet er ligesom overskaaren fra Vejlen til Fjorden, og er da denne Bæk en vanskelig og farlig Bæk at komme over Vintertide og i Vand-Flod Hestehauge imellem Tierebye Mark paa den Nord-Ost side, Fjorden paa den søndre, Taarnborg Mark paa den vestre og Halsebye Soe, saa kaldet, paa den nordre og Nordvest side |: thi Strandbek og Ormitzlev Mark er Østen for den :| strækker sig en Fjærdingvej i Længde og Bredde, er udlagt og indhøget til Græsning; men kunde blive det bedste Agerland til 3, 4 å 5 Beboere derpaa, om blev indrettet dertil; thi der er baade Agerbund, som i mange Aar har ligget, saa og god Engbund, baade Vandsteder og Moser, skont det sommesteder er lidet stenigt, nogle Steder højere og nogle lavere. Tierebye, som er den yderste By, Nordost i Taarnborg Sogn, hvilken Bys Marker, paa den Østre og Nordost side, grændser paa Wemmelov og Forløv Marker, forbi bemeldte sidste By gaar en Aa, Norden om, som er den samme, Vorebye-Broe paa Landevejen gaar over; samme Aa gaar ud i Veylen til Stillinge Fiord eller Bugten, hvorfra denne Veyle gaaer Vesten fra, og deler sig i 2de Deele, hvorimellem findes en Plads, som er tør om Sommeren, men oversvømmet om Vinteren og ellers af høje Vande; samme aflange Plads kaldes Frolunde Fied, fordi den ligger til Frolunde By. Frolundes og Tierebyes Marker, særdelis deres Enge, ere meget incommoderet af disse Stromme og Vande,

endog midt i Deres Høst. Imellem Frølund og Svendstrup langs ud med denne indgaaende Flod og Havets Dyb, som gør [ø: danner] Veylen, i hvilken Flod somme af Frølund og Svendstrups Fiskere fiske, ligger en liden Mark paa denne Side, Sonden og Sydvest for Frølund og Halsebye Mark, kaldes Gneveskov, som er fælleds til Byerne Svendstrup, Frølund og Halsebye, og Fælled hvert 3die Aar; denne gaar ned til Fjorden omkring Soen til Taarnborg, hvor Taarnbierget skiller Taarnborg Kirke og Mark fra Gneveskov, eller et Sted i denne Mark, [som] kaldes Dyppetoft, hvor uden for, hen i Fjorden ligger et lavt voldet eller højroftet Sted, kaldes Ladegaarden, og besaas af visse Bønder, der har deres Anpart deri. Gneveskov Mark støder paa den saakaldte Halsebye Sø, hvilken saavel som Heste Haugen er Kongens, og ligger Nordvest for samme Halsebye Sø, der bestaar af bar Engbund og Rør-Mose med Vand overalt paa visse Tider om Aaret, naar Fjorden gør Overflod og skiller fornævnte Ladegaards Jord med Dyppetoft og Taarnborg fra Halsebye og de andre i Nord og Nordvest liggende Byer. Ved Taarnborg Kirke er den ene og aarlige Mark, en Gaard, som er Dyrehovedsgaard tilhørende, og Degneboligen; thi Præst- eller Annexgaarden kaldet er først afbrændt, siden afbrudt og bortflyttet. Paa Tornborg Mark øster ud for Kirken i Enden af Marken, ligefor Heste-haugen, er et Bjærg, Møllebjerg kaldet, uden Tvivl fordi Møllen har staaet der, da fordem ned til Fjorden har været en By eller Stad, førend Corsøer fik Stads Privilegier, det man kan se af Røderne og en stenlagt Bro af Kampesten langt ud 3 Bøsseskud i Fjorden⁶). Ellers findes

der en gammel Konge-Broe, fra Worebye Bro over Wemmelov Mark igiennem Tierebye, Halsebye og Gneveschov Mark, som siden derfra skal blive demonstreret. Endnu mere at mælde om Fjorden ved Corsoer, da findes først Nord, imellem Ladegaarden og Gneveschovsmarkens Udkant i Sonden, en liden Ø, hvorpaa er en Banke med smaa Krat, paa hvilken Ø kan saas $\frac{1}{2}$ Td. Rug eller 3 Skpr. Boghvede og kaldes Godsekalk⁷⁾: Denne kan man stundom gaa til Nord fra og stundom køre eller ride til, dog undertiden neppe komme til, uden alene Sonden fra til Baads. End længere hen ved Gneveschov og over Fjorden derfra, finder man en lang Broe opsat af Sten paa begge Sider fyldt indvendig, dog nu forfalden og forfalder daglig, hvilken er den samme, [som] før blev ommældet og kaldes Kongebroen, fordi den [fører] fra Coursen, hvor Færge-Jagterne anlegger, og over Fjorden paa dette Sted, ja endog igennem videre til Worebye Bro og lige til Antvorskov, hvor Kongevæyen endnu løber. Paa denne Bro, 9 à 10 Alen bred og $\frac{1}{12}$ Del Mil lang, ligger en høj Klint, kaldet Haneklint, Sonden for og ved Vejen landfast; derpaa vokser ej andet end stivt Græs og lidet Hyven-Torn. I Fjorden er ellers 3 Øer, Eegøe, Magløe og Lilløe, som ligger til Dyrehovedsgaard, hvorpaa ej nogen boer, men bruges og besaaes af Ejeren. Dyrehovedsgaard, fordum kaldet Corsoere ladegaard, med dens tilliggende Marker er imellem denne lange Bro, Konge-Broen, og Halschov, en Plads eller Overdrev, strækkende sig fra Dyrehoveds Gaard og dens Marker ned til Coursen, som er Færgestedet, og løber ind fra Bæltet i Fjorden, fra Coursen ud til et Rev, omkring

til Byen Svendstrup og hen til Dyrehovedsgaard igen, ungefær 2 Mil i Ud- og Omkreds, hvilket er stenigt, mosefuldt og ubekvent til andet, end det bruges til, nemlig at lade Creature gaa paa for Føde Skyld. Derpaa er en stor Tørve Mose, som næsten er opskaaren, en ditto ligeledes opskaaren, og man ej kan faa noget af uden Corsoere Byes store Bekostning med at udgrave den i Stranden, og endda kan den kun graves 3 til 4 Tørve dybt; der er en Sø yderst Nordost, tæt ved Stranden, ved Navn Leysøen, med en liden Holm udi, 60 Skridt i Runddel, til ingen Nytte, alene Strandmager⁸⁾, Hættenterner⁹⁾ etc. haver der iblandt Nælder og lange Græsstraa deres Reder; ej heller findes i samme Sø nogen Slags Fisk, saasom den er ej dybere end til en før Karls Hals eller Arnhuller, hvor den er dybest, men i Circumference næsten 1 Fjærdingvej omkring. Iblandt andre Banker paa Halschov, hvilke siden paa sit Sted skal anføres, ses en hid ud til Havet eller Beltet, straks oven for Faareboderne, i hvilke Corsoere Indvaanere har deres Faar om Sommeren; paa samme Banke staar Lygten eller Fyret for den sejlene Postjagt, hvilken Lygte gjerne kunde forandres til et Fyr-Taarn med Vinduer ud til den Side, som fornøden gjordes, hvori kunde være Lamper eller Lys i Steden for den nu medgaaende megen Brænde, da Bekostningen med Taarnets Opbyggelse i Tiden kunde erstattes ved den saa meget mindre tilgaaende Brændsel. Men for at komme over Vandet eller Coursen tilbage til denne Side igen, da skal Corsøer fra Forstningen eller i gamle Dage have været et Fiskerleje, siden en liden Kirke opbyggt, som ses endnu. Denne Stad

har faaet Stabelstads Rettighed for maaske at komme paa Fode, og at Transporten kunde blive desbedre vedligeholdt, som højt Magt paaligger, samt Sejlad og Handel desmere tiltage. Kirken her, som er kaldet St. Giertruds, har faaet en Tilbygning paa den søndre Side, saa Taarnet er neden for dens Tag paa den nordre, da adskillige af gammel Adel og andre formuende Folk har givet dertil, som er at se af deres udhugne Navne i firkantede tilhugne Kampe-sten, der staar rundt omkring i Muren til Grundstene. Taget er Tegl, Hvælvingen af Brædder, dog er den zirlig indvendig og holdes i god Stand. Fæstningen, hvor Commandanten bor, som har alle Passer at efterse og de rejsende at annotere, hvor Kongens Magazin-Huus er, i hvilket Krud og Kugler ligger neden under, og Skattekornet, som her bliver leveret, oven paa Lofterne, hvor ogsaa et stort firkantet grundmuret Taarn staar, paa hvilket fordem skal have ligget Støkker¹⁰⁾ eller Slinger¹¹⁾, men er nu ganske forfalden, saa de bare gamle revne Mure staar alene tilbage, hvori en Mængde af Alliker har deres Tilhold. De yngler der hvert Aar, vel flyver de alle bort og bliver borte 2 Maaneders Tid om Sommeren; men kommer saa igen til Taarnet, og føder sig ellers her omkring paa Markerne. Paa dette, som i gamle Dage har været et Slot, har Lehnsmanden over Corsøer Lehn resideret. Det ligger sydost for Halsehov, Norden for Corsøer, ikke langt fra Byen. Byen har adskillige Fataliteter formedelst Storm og Uvejr, Vandflod og deslige, der kan gore saa stor Skade en Nat eller Dag, at det næppe kan restitueres Aar og Dag. Til denne By ligger ommeldte smalle Mark, hvilken,

endskont den er en aarlig Jord og god, men leret Jord, har og sine Fataliteter formødelst Vestenvind, naar det stormer, og Vandet fra Øster-Soen, der skærer ind i Midten paa den, naar det vokser. Dens Udkant i Sydvest, som kaldes Badstuen, og er en temmelig høj Klint, er i Mands Minde efterhaanden undermineret af Vandet, saaledes at der er nedfaldet og af Strømmen eller Vandet henskyttet over 40 Skridt. Skoven er ligesom delt i 2de Dele, skont den ene er liden, hvilken afskares ved en Mose, som hedder Søskeaer; samme bestaar dels af Tørve-jord, som næsten er opskaaren, og et Steds er et bundløst Dyb, hvorpaa |: tør nogle fortælle :| skal have staaet et Hus eller Bygning, som skulde være sunken; hvorvidt det er at tro, staa saa hen; dels bestaar og denne Mose af Engbund med bare Suppe-Græs, der de fleste Tider staaar oversvømmet af Vand Vand, som er godt, findes her ikke til Byen eller i Nærværelsen¹²): Somme lader det komme med Jagten fra Nyborg, mange besørger det over fra Halschov, hvor der er nogenledes Vand, uden naar Stranden fordærver det, og de fleste tager det i Brønde her i Byen, skont det er sylt, eller og de tager det enten i en Park i Marken, kaldet Jens Jacobsens Park, eller i en, kaldet Sinkekeaer, eller og i en stor Dam straks uden for Byens Port, [som] hedder Lov-Soen, hvis Vand er endda slet og undertiden skident. Tvende Vejmøller er uden, og tvende Hestemøller i Byen.

.....

18. Indvaanernes Egenskaber, Inclination og ungefærlige Tal; hver Amts og Kobstads døde og fødte i nogle af de sidste Aar.

Indvaanerne i Corsøer, item Taarnborg Sogns Beboere er vel som andre Landets Indbyggere Sygdomme undergivne, dog mestendelen haarde Folk i Henseende til deres Natur og Opfødsel, af hvilke de fleste elsker det Vaade og Vandet eller det, som kommer af Vandet, forarbejdes i og med Vandet; og intet urimeligt, siden de ernære sig af Vandet, over Vandet og ere omringede af Vandet. I Corsøer Stad findes Borgere af Købmandsstand og nogle af de mest fornødne Haandværkere, Resten og de fleste |: undtagen det frie - Compagnie Soldater, som her stændig ligger :| ere Sejlingsfolk og Fiskere. I Taarnborg Sogn Gaard- og Husmænd, af hvilke de fleste søger Stranden, for at faa noget til Føde og Underholdning. Corsøere Indvaaneres Egenskaber og Inclination bestaar, hvad de Ældre er angaaende, mestendel i en større Erbarhed og Modesti samt Stilhed, end i forrige Tider, og bruger ej nær saa megen Yppighed med et vellystigt Levned, som da, søgende paa bedste Maade deres Profit og Fordel i Næring og Brug til deres Stand, enhver efter sin Maade, at vedligeholde og Udgifter at spare; ere ellers i Almindelighed fattige og alene lever og næres af den Fortjeneste, enhvers Brug tildeler dem. Vindskibelige i Jordens og Havets Dyrkning. Løsagtighed høres sjældn til, Tyverier end mindre. Hvad de Unge angaar, da ere de efter Alderens naturlige Kaadhed, mere genegen til Vildskab og Vellystighed, dog ej som i forrige Tider. Ere meget for Giftermaal, især de unge Skibsfolk. Tallet af Indvaanerne her i Corsøer af Gamle og Unge, Store og Smaa, er paa nærværende Tid |: de i Vinter her i Garnison indqvarterede 2de Compagnier, nemlig

Hr. Capt: Couchérons og Capt: Kaases af det Bergensiske Regiment Infanteri, undtagen :] bestaaende af 1150 til 1200 Mennesker. Udi Taarnborg Sogn er 5 til 600 unge og gamle. Af døde og fødte i Corsoer og Taarnborg Menigheder, er nemlig i

	Corsoer		Taarnborg	
1740	Døde 72	fødde 62	Døde 32	fødde 24
1741	- 49	- 40	- 15	- 26
1742	- 27	- 40	- 16	- 29
1743	- 61	- 39	- 23	- 25
Tilsammen	209	181	86	104

Er saa i disse 4re sidste Aar herudi Corsøer 28 flere døde end fødte; men i Taarnborg Sogn 18 flere fødte end døde.

Dernæst behoves af hvert Amt, en saa tilforladelig som fuldstændig Fortegnelse, nemlig Navn og Tal

19. Paa alle *Skore*, kongelige og particuliere, enhvers ungefærlige Størrelse, Strækning, Situation og Sort.

Her til Byen er en liden Skov for den smalle Mark, strækkende sig fra Øster Søen, Synden af, og til Fjorden og lidet derhen Nord paa, som i 4de Post er anført, hvilken Skov, naar Sveltholm, det Buskads iberegnes, er en Fjærdedel Mil i Længden, da Bredden fra Vesten til Østen, ud til Bonderop Mark kan ej regnes for mere i det høyeste, end $\frac{1}{8}$ Del Mil og er saa Skoven i sin Omkreds med Gærde indhegnet tre Fjærdedel Mil. Samme Skov bestaar af smalle ranke Bøge med smaa stumpede Ege, som fornen i ovenmeldte denne og ellers i

anviste 4de Post er meldt; ellers bestaar den af Hassel, Ris og Tjerne, hvoraf lidet til Byens Nytte aarlig hugges til at dæmme for Stranden. Hist og her falder nogen faa Skov-Avl¹³⁾ og Avnbøg, samt lidet Benneved, dog rart. I Skoven voxer Nodder, Slaaen, Hyben, Jordbær, Lillieconval, Bukar. Dens Situation bestaar af en Del Banker og nogle faa Moradser eller Kær. Til Bonderop er og her og der Asker, mest unge. Nogle faae Ege og Bøgetræer, adspredte rundt omkring, samt høje Haase og Torn, saavel som unge Ellers og Pil, der lader alt ligesom en liden Skov; dette er i Øster; og paa den Nordre side, paa en Ø, længst borte i Fjorden, Dyrehoveils Gaard tilhørende, Eegø kaldet, staaer ungefær 60 til 70 smaa, smalle og korte Ege med noget Buskads. Anden Skov findes ikke paa denne Udkant, hvor fornøden Ildebrand, alt fra andre og fremmede Steder maa tilføres.

20. Paa alle *Øer og Holme* store og smaa, beboede og ubeboede, ingen undtagen, med en kort Beskrivelse om enhvers Beliggende, Form, Storhed og Beskaffenhed, i Anledning af den 3die Post, saa og hvor stærkt de ere bebyggede, om der kunde leve flere, i fald en eller anden Indretning skete eller et Obstaculum¹⁴⁾ blev borttaget?

Sprogø, liggende i Store Belt 2 Mil fra Corsør og ligesaa langt fra Nybørg, er i sin Strækning Øst-nordost og Vestsydvest, har Rev fra begge Euder, det østligere er i Strækning fra Landet $\frac{1}{3}$ mil, men det vestlige ikkun en Tredjedel imod det Østlige. Landet i sig selv er $\frac{1}{4}$ Mil langt og 2 a 300 Skridt bredt foruden Revene. Paa denne Ø bor en Bonde, som af Landet aarlig kan avle saa meget, som han

og Folk tilligemed Kreaturer kan underholdes af til midt eller sidst i Februar, men siden maa købes til Underholdning, holder nu 4 Køer, 6 Faar, 5 smaa Heste; disse sidste maa nære sig Vinter og Sommer ude eller i Marken. Ellers ernærer Manden sig af Silde-Fiskeri om Host og Vaar, Bundgarn til andet Fiskeri kan ej bruges for den haarde Strøm, som falder under Landet. I Aaret 1732 er af denne Øs nordre Side paa en tre Nætterstid om Vinteren bortskyllet 7 Favne i Bredden langs Landet, hvorpaa kunde avles 4 a 5 Læs Hø; havde Vandet samme Tid været 2 Fod højere, kunde ingen beboet Landet, fordi det ferske Vand havde blevet borttaget, som er paa Landet, hvilket dog er sylt og nok saa slet som her i Corsøer. I Aaret 1742 om Hosten blæste Overdelen af 19ten Fag Hus, som var alene til Herberg for rejsende Personer om Vintertide, naar der ligger Is i Bæltet, og Fartøjerne ej kan sejle. Manden formaar ej at ophjælpe dette forfaldne Hus, og Husbonden, nemlig Raschenberg Ejere vil ej heller hjælpe ham; skulde nu denne Mand nodes til at forflytte Landet, er det umuligt, naar Isvintre, som nu i nogle Aar har været efter hinanden, indfalder, og Bæltet tillægges af Is, saa der til Transporten maa bruges Isbaade, at enten Posten eller nogen Rejsende kan komme enten hid eller did, til eller fra Nyborg for den haarde Strøm, der saa gevaltig driver Isen, at de Trafiquerende ofte med yderste Nød og Livsfare maa søge og indjages til denne Ø, ja Isen har i disse Dage med saa forunderlig en Kraft tumlet en vældig stor Sten, som ligger paa Øen, og er mere end 3 Al. høj og ligesaa bred, ligesom en Bold 3 a 4

Favne op højere paa Landet af dens Sted, hvor den laa, og derved tillige, om ikke Manden paa Landet havde advaret 3de fra Nyborg kommende Baade i Tide at retirere sig for bemeldte Drivis, havde forulykket disse Baade, som dog med Nød undkom, dog den sidste ikke uden Skæde; saa det desaarsag var højt fornøden, at Manden blev conserveret paa Øen, og de der værende Huse hjulpede til Rejsendes Tjeneste, som ofte i haarde Vintertide havde i Isen og Søen udholdet Nat og Dag, inden de halvforkommede anlanger til Øen. Om Sommeren opholder sig ellers ved denne Ø det ved Nyborg liggende kongelige Fregat eller saakaldede Vagtskib, dets Chaloupe med nogle Folk for at observere de forbisejlende, som i Nyborg betaler Strøm-Tolden.

• To Mil Osten for denne navnkundige vidtbekendte Sprogøe ligger Corsoer som en Ø, skont landfast, og maa denne By have sit Navn deraf, at den med tilliggende Mark ser ud som en Ø i et Korses Afridsning. I Fjorden imellem Corsoer og Taarnborg, Sønden og Nord ligger ellers 3 Øer, Dyrehoveds Gaard tilhørende: Den forstes og nærmestes Navn er Lilløe, 4de Parten af en Fjordingvej norden for Corsoere Skibbroe, Nye Broe kaldet: paa samme Ø kan saas 6 Tønder Korn, den er høj og lang med dybe Grave eller rettere Tørre Grofter samt høje Opkastninger eller Banker, der vender ud til Sydvest og Nordøst for Corsoere Fæstning, som ligger skraaes over for den, og ser ud til at have været som et Batterie eller stor Skandse, hvilken og siges at de Svenske skulle have opkastet, da de anno 1658 vare her i Landet. Bag ved og bedre hen i Nord, ungefær ligesaa langt

4de Parten af en Fjærdingvej ligger en anden Ø, kaldes Magløe, hvilken er lang, smal og høj, dog saa stor, at der kan saas 16 Tønder Korn foruden Engbund til 3 a 4 Læs Ho, samt nogle Bække og Busker. Endnu halv saalangt Nord paa ligger den 3die Ø af Navn Eegøe, maaske fordi der i fordom Tid har været Egeskov paa den, og ses endnu 60 til 70 unge Ege, som i næstforegaaende 19de Post er anført. Denne Ø er rund, og ligesom de andre temmelig høj. Den kan foruden Skovpladsen, her og der imellem og ved den ene Side, besaaes med 8 Tønder Korn. Disse 3de Øer er ikke beboede af nogen, men ligger til Dyrhoveds Gaard, hvis Hove-ries Bønder har ondt for at komme dertil med Heste, Plove, Vogne og Harver over Vandet, til Sæden at faa i Jorden og Grøden at indhøste, saasom Bønderne, der i Lav- og Udfalds-Vande kører eller rider over et eneste Sted til Lilløe først, og siden ingen anden Vej kan komme end et eneste Sted over derfra igen til Magløe, maa tit og ofte, naar Vandet højes, mens de ere arbejdende paa Øerne, ej alene Natten over, men sommetider nogle Dage forblive der, da endogsaa det Korn, som høstes, tager ikke liden Skade enten ved Regnvand oven fra Himmelen eller ved Strandvand neden i Fjorden, naar de kører dermed over og fører det til Gaarden. Eegøe er Sommerstide landfast ved en ganske smal Strimmel Engbund ud til Kongebroen, og Lille Egoe, saa kaldet, hvilken Plads løber ind paa Dyrhovedsgaards Marker, er landfast med de samme: Strimmelen, Egoe og Lille Egoe, der stoder an paa Konge Broen, er smal og overskylles ofte af Vandet, dog ej stærkere, end man uden Vanske-

lighed kan fare der imellem. Kongebroen, som er en Kørevej bred oplagt med Sten paa begge Sider, og skiller Fjorden og Noret ad, i Længden næsten $\frac{1}{2}$, Fjærdingvej, har og en liden Ø paa eller ved sig fasthængende, hvilken kaldes Haneklint, ungefær $1\frac{1}{2}$, Bosseskud i dens Længste. Denne er der faa Buske og noget Græs paa ind til Vejen eller Broen, men ud til Fjorden bart, stejlt og klintet, og kan derpaa intet saaes, men avles $\frac{1}{2}$, Læs Ho. Endelig findes i Fjorden, i Vandets Ind- og Omløb paa Gneveschovs Mark, noget fra Konge Broen og imod Ladegaards Jorden vesten for Taarnborg en liden Ø eller Holm, kaldes Godskalk. Midt paa denne Holm er der en Høj med smaa Buske, og nogen flak Jord neden rundt omkring, at der kan saaes 7—8 Skæpper Boghvede, som de fleste Aaringer staar i høj Fare for høje Vande til at indhøstes, og bær ellers godt; den har nok deraf sit Navn, at naar man venter, den skulde være god, er den skalkagtig. Videre Forklaring om disse Øer, samt af foregaaende og efterfølgende Forklaringer, kan nærmere beses de 2de herhos følgende Carter over Corsøer Mark samt Halschov, saavidt Byens Jurisdiction strækker sig.

21. Paa alle *Fjorde*, deres Indløb, Storhed og Udbredelse paa determinerede Steder; om der er Fjorde, Vige og Havets Indløb saaledes beskaffen, at de ved Oversvømmelse skader Landmanden, eller og at de ved et snævert Indløb kunde dæmmes og adskilles fra Havet, saa der blev tørt Land?

Den ommældte Fjord har sit Indløb og Udløb imellem Corsøere Fæstning eller Corsøere gamle Broe og Halschov Norden for. Denne ind- og ud-

gaaende stærke Strøm, efter sine visse Tider, kaldes Coursen, hvor fra og til Færge Jagterne løber og Fartøjerne til og fra den Nye broe giennemløber. Samme Cours eller Rende er, paa sine Steder, paa 4 a 5 Favne Vand. Bredden over er et godt Bøsseskud, og har sit Henløb til Svendstrop, under, og i Midten over Kongebroen, da der paa det samme Sted er et Dyb paa 2 til 3 Favne Vand og en stærk med Egeplanker og Tommer oven over forsynet Bro, hvor der kunde blive den skønneste Mølle ved ind- og udgaaende Vand, naar den blev indrettet derefter. Denne samme Cours har sin stærkeste Strøm midt i Fjorden, der strækker sig fuldkommen $1\frac{1}{2}$ Mil omkring ved Corsoer Mark, Sveltholm, Hulbye Mark, Taarnborg Hæste-Kobbøl og Mark, saavel som ind og om Øerne paa den vestre Side; dens Længde er mere end en halv Mil og dens Bredder over en Fjærdingvej. I denne Fjord er somme Steder haard Bund, og somme blød og dyndig men midt i, som [v: hvor] Strømmen stedse gaar, enten ud eller ind, som Tiden falder sig, er 4 til $4\frac{1}{2}$ Favne dybt; Ved den Nordre og Nord-Vest side af Konge-Broen er Fjorden eller Noret, som Fjorden igiennem Konge-Broen løber ind i, 4de Parten saa stor, men i højeste hel eller halvanden Alen dyb, somme Steder kun halv Alen, mestendel haard Sandbund, undtagen et Sted, som skyder sig ud i Vester, mellem saakaldet Kiellinghoved og Hallschov, hvor der er 1 al. dybt til dybere og blød Bund. Denne Fjord eller Nor, hvad man vil nævne det, kaldes ellers Synden strand af dem i Svendstrup og Frolund, fordi den ligger Sonden og Sydvest for disse Byer, har paa den Nordre Side ind ad fra

Bæltet i Landet forbi sig, Stillinge Fjord, der er yderst fra Muusholm over til Stiebjerg mark, som ligger ved Enden af Svendstrup eneste Mark, og grændser paa Halskov Overdrev først 2 Mil over, siden 1 Mil, saa 1 Fjærdingvej, tilsidst $\frac{1}{2}$ Fjærdingvej, som løber ind og en Aa ud i den samme, der bliver til en Vejle, den man kan køre og ride over, uden det er for høje Vande eller Brud-is; i denne Vejle løber en Aa, der kommer oppe fra Landet over Landevejen, der er forsynet med en Broe, kaldes Vorebye Broe, som beskadiges ofte af Vandflod udi denne Aa, som gaar Norden omkring Foerløv, hvilket forhen er antegnet i 4de Post. For denne Aa og Vejle kan ikke nogen Dæmning blive, øj heller kan de blive navigable enten med Baade eller andet, uden det skulde være en Eege¹⁵⁾ paa somme Steder at betjene sig af med en Kindsten¹⁶⁾, som ej bruges, og var til ingen Nytte; fra denne Vejle skærer atter et fladt Vand op og ind Sonden paa til Tierebye, som kaldes Tierebye Noer, ungefær $\frac{1}{2}$ Fjærdingvej i Længde og Bredde, derfra i Midten skærer atter en Rende af Strandvand endnu ud [i] Vesten $\frac{1}{4}$ Mil, som skiller en lang Strimmel Jord fra Frølunde Mark; samme Strimmel er $\frac{1}{8}$ af en Fjærdingvej i Bredden og kaldes Frølunde Fied; det oversvømmes tit af høje Vande, der borttager endog Kreaturer og gør ellers Byerne stor Skade paa deres Hø og Fodring paa andre deres Marker, som ej er at ændre. Denne forømmeldte Stillinge Fjord er 1 stiv Mil ind og op i Landet østen for Beltet; der har tilforn været en Havn og Ladeplads, nemlig ved Tiokholm, hvor der har været Toldsted, og Slagelse belejligt, hvis Indbyggere havde kun 1

Mil dertil og god Vej; men skønt der er et svælgende Dyb inden saavel som uden for, kan ingen Fartøjer nu gaa dertil, fordi, som er sagt af dem, der har kunnet erindre sig Indsejlingen der, nogle store Træer og Kister samt smaa Skuder, fyldte med Sten, skal være sjunkne i Gabet, hvor man indløb, og at optage samme var vel ikke muligt, ej heller til megen Nytte, og om saa var, førte stor Bekostning med sig. Om at dæmpe disse Vande, er intet at melde; thi dels er her Ebbe og Flod, der lader sig ikke udeholde, dels er her Coursen, hvor Farten er fra og til Corsøer, hvilken ej kan tillukkes, om her skal være nogen Havn, da det for Resten vilde blive ganske umuligt at betage denne Cours sit Ind- og Udløb; i det mindste gik Vandet over andre Steder og tog vel baade Fastning og By bort, formedelst Coursens Tillukkelse, i Fald den kunde ske; Stillinge Fjord paa den anden og i nord liggende længere Side, er langt umuligere at faa dæmpet, siden der er et svælgende Dyb, og 2 Mil over yderst i Bredden.

22. Paa alle *Strømme og Aær*, hvor enhver har sin Oprindelse, og Cours og Udløb, og hvor mange mindre hver større tager til sig, og paa hvad Sted; om de ere fiskerige, hvor meget og af hver Slags Fisk; om de have været, ere eller kunde blive navigable, og om det var til nogen Provinds' kendelige Fordel, i fald slige Aær kunde besejles med Baade?

Nærmere er her ingen Aær, end den, der i 4de og næstforegaaende Post er beskrevet at løbe oppe fra Landet af omkring og ud i Veylen; i hvilken undertiden, dog rart, kand fanges en Ørte, ellers

ere nogle Rud-Skaller, Aborrer og Geder bedre oppe og inde i samme Aa, der er nogle Steder smal, somme [Steder] bredere og sommetider meget Vand udi, at den gaar over Engene, undertiden mindre. Hvad Corsoer saavel som Stillinge Fjorde sig ere belagende, da er i denne sidste 4 Bundgarns Stader, som visse i Taarnborg Sogn benytter sig af til at fange hvad de kan i dem af de i 14de Post forhen ommeldte, nemlig Aal, Sild og Hornfisk, dog ere de 2de ikke paa et Par Aars Tid brugte, siden ingen synderlig Fangst har været, og Fiskerne ved dem har tabt i de forrige Aaringer, at de ej har kunnet stoppe Omkostningerne paa deres Garns og Pæles Indrettelse og Istandholdelse. De sætter ellers Kroge og Sildegarn i denne Fjord, da de undertiden faar noget, undertiden slet intet. Her i Corsoer Fjord falder nogle Aal, som stanges med Lystre, nogle Torsk og Flyndere, som fanges med Garn og Kroge af Fiskere og fattige Folk her i Byen. der har intet andet at ernære sig med. Uden omkring Byen, nemlig Vesten for paa denne Side Halschov Rev, næsten 1 Mil borte, er et Aalestade til Bundgarn, og Sonden og Sydost for, ud til Øster Soen 4, hvori faaes nogle Aal i Host, naar Ruser og Garn dertil sættes og røgtes; men ingen af dem ere nu, som de har været i forrige Tider, da der i Steden for nu nogle Snese fra et Stade, kunde da faaes en Baad fuld.

23. Item paa alle Søer; store og smaa; om og hvilke ere fiskerige som for?

Ferske Soer ere ingen af her at finde, uden en yderst paa Halschov, tæt ved Stranden eller Gabet af Stillinge Fiord, hvilken Sø dog er halvfylt

Vand; den strækker sig en Fjærdingvej omkring, hvori ved den ene Side ligger en liden Holm eller Stendys, til ingen Nytte; samme Sø kaldes Ley-Soen, og er ej dybere end 2 å 2½ Alen Vand, stenet-og Sandbund, men slet ingen Fisk der i. Strax oven udenfor Corsoere Port, midt mellem Byen og Vejrmøllerne, ligger vel et Vandsted, som har det Navn Lov-soen, ungefær 100 Skridt lang, naar der er vel Vand i den; men er intet i sig selv andet end en stor Dam, hvorfra Byens Folk henter deres Vand til Brygning og deslige; i denne er nogle faa smaa Sudere.

24. Paa alle helst mærkværdige *Kilder* i Amtet, af hvad Natur de ere, og hvorhelst de ere beliggende?

Kilder ere her ingen af Betydenhed, men Byen haver Mangel paa godt Vand, som nogle lader hente fra Nyborg. En Kilde eller Væld er der paa Halschov i Dyrehoveds Gaards Enemærker, af samme henter mange her i Byen Thevand, og maa da frem og tilbage med Bekostning over Coursen, dette Vand er ellers det bedste. Ved Taarnborg er 2de, en paa Frolunde Mark og en paa Tierebye Mark. I dem ved Taarnborg er lovlig godt Vand, dog ikke med det bedste, ved de andre er intet bemerkværdigt og ingen af dem alle overflydende eller springende Kilders. En stiv Fjærding Vej her fra Byen er ellers en Kilde og Væld under Sveltholm, Stolpe-Kilde kaldet, men fordi den ligger saa langt fra Haanden, er der snart ingen, som benytter sig deraf, dog er den nu for nylig bleven rensket, eftersom den af Mudder og andet var saaledes tilfalden, at ingen kunde faa rent Vand af den, og befunden 1½ Al. dyb, neden i sat med Brædder, som viser,

at den tilforn har været vedlige- og afholdt; der er temmelig godt Vand i den, fryser ikke gærne og stedse flyder over; var den noget nærmere, blev den mere brugt, som nu ikke sker. De fornemste Vandsteder i Marken, hvor Byens Indvaanere henter deres meste ferske Vand til The og Øl, er Lovsoen, Sinkekier, den lille Lovsøe og Jens Jacobsens Park, hvor Vandet er saa maadelig, men det bedste og nærmeste er, som meldt, paa Halschov, undtagen naar Soen og Højvande løber op i og fordærver den. I det ovrigte ere alle Brønde her i Byen sylt eller saltagtige, formedelst Byens Situation der ligger lavt og nær Stranden.

25. Item paa de største *Bække og Moradser*: om der ere Kær eller Ellemoser eller Moradser af det Slags, som kunde ved igiennemskaarne Vandrender udtørres og gores til Ager eller Eng?

Paa Halschov ere 2de store og 2 smaa Moser; den ene fra Enden eller Revet af Halschov i Vester gaaer ind til Øster 1 fuldkommen Fjærdingvej i Længden og længere, i Bredden er den 3 til 4 Bøsseskud, og somme Steder noget ringere. Denne Mose kaldes den store Tørvemose, og maa aarligen med temmelig Bekostning for Byen udskæres til at faa Flod i Stranden, som næsten ligger højere eller dog lige høj med Mosen; Indvaanerne har af samme Mose forhen havt god Nytte, men nu kan Vandet ej komme fra den, saa der sjælden kan skæres Tørv, da man ikkun kan komme 2 á 3 eller faa Steder 3 á 4 Tørve dybt i Jorden, hvilken enten skal fores over Coursen 1 Mil fra, eller og køres 2 Mil omkring til Corsøer. Den andens Navn, som er nærmere og ikke en halv Fjærdingvej fra Cour-

sen, er Birkemose, har været en god Tørvemose i forrige Tider; men den er næsten opskaaren og staar nu desuden oversvømmet med Vand, saa ingen kan komme til det, som der er; den kunde vel udskæres i Havet til Byens Nytte, som har liden eller ingen Ildebrand¹⁷⁾; men vilde blive til alt for stor Bekostning. Den 3die, som hedder Brændemose, er liden, dog dyb med Hængedynd flydende Tuer udi, denne ligger Østen og ud til Fjorden eller den Del af Fjorden, som kaldes Synden Strand; i denne er ej Tørveskær; men alene Jordgunger eller flydende Tuer, som for blev nævnt, alt med højt Græs og og Ror-straa paa, i hvilke Svaner og andre Vandfugle gemenlig gjerne har deres Reder om Foraaret. Den 4de er Ullemosen, Tørveskær til Svendstrup, nu næsten opskaaren; flere Moser undtagen endel smaa Kær og Putte¹⁸⁾ ere ikke paa Halschov. I Svendstrup ene og aarlige Mark findes et Kær, kaldes Snage Kiær, intet mærkværdigt ved; i Gneveschovs fælles Mark til Frølund og Halsebye er et stort Kær og Morads, kaldes Gneveschovs Kær. I Halsebye vestre Mark er en Mose, kaldes Viemose, i den østre Mark et Kær eller Sump, ja vel undertiden flydende Vandløb, kaldes Nordenbiergs Mose. I den lille Mark Olhøys Kilde, som i sig selv er ingen Kilde men en Sump eller sumpigt Sted. Paa Frølund vestre Mark ligger et Vandsted, kaldes Biørns Kilde; denne er den, der er anført i den foregaaende 24. Post. Tierøbye Mark ud til Wemmeløv er baade Agre og Engbunden overalt sumpig og vandfuld, saa man paa Agrene kan gaa i til Knæerne, og ellers mosefuldt over alt, som vilde blive for vidtløftigt at nævne efter Bondernes disse Moser givne

Navne; i denne Byes søndre Mark er en temmelig stor Mose, Skade-Mose kaldet; i dens vestre Mark et Kær, kaldes Dybe-Kiær, ej saa dybt i sig selv, som det ligger dybt eller lavt til; her er i Byen og den Kilde, som anførtes i 24de Post; videre at gaa og til Halsebye Sø, saa kaldet, der grændser til Tierebyes og Taarnborgs Marker, mere end en Fjærdingvej i Omkreds, og hører Kongen til; denne oversvømmes visse Tider om Aaret af Vand, som mest kommer ind Vesten og fra Fjorden, hvilket om blev dæmpet, denne store Enghauge, for dens lave Situations Skyld, endda var vandrig nok, dog ikke med salt Vand; en stor Del deraf begroes med Rør, som ere meget og mere end Langhalm for Bønderne tjenlig at tække med; og er denne Rørmose, som er nyttig til det samme, og ej tionlig til andet for Vand og Mudders Skyld, Trediedelen af den ganske Enghauge, der kunde nok blive fri fra det salte Vand af Fjorden, der gaar ind under en snæver 2 Kampestenes Bro, man farer over, kaldes Aale-Kisten, naar god Dæmning blev, og der imellem tvende Smaahøje en Distance af 20 Skridt blev vel opfyldt, da Hoet, der avles, blev da bedre, end det nu bliver, syltet og meget bedærvet. I Hestehaugen, som og er Kongens, udlagt til aarlig Græsning, endskønt god Jord og kunde dyrkes, som i 4de Post er demonstreret, ser man 2de store Moser: Gaasemose og Øxen-Mose, hvilken sidste, som, og før i 4de Post er meldt at løbe ud i Strandbæk til Fjorden, er en stor Mose med meget Soppegræs¹⁹⁾ udi. Udi alle disse er intet Tørveskær, ej heller kan de udskæres eller gøres til andet, end de ere. Døres Mark i Hulbye, som begynder

fra Strandbek eller Frie-beedet, kaldet Galle-Marken og gaar om med Fjorden til Sveltholm, har 3de Moser, Lundhøys-, Egebjergs-, og Børsnags-Mose, de 2de ere Torvemoser, den 3die et stort Kær, hvori Strandfugle paa denne Øster Side af Fjorden og har deres Reder. Udi deres Mark, Mellem-Marken kaldet, ere Skade-Agers Mose og Magle Mose ogsaa temmelig store. Omkring Bonde-rop ere 3 Moser: Staal-Eegs Mose, Tue-mose og ellers en liden Elle-Mose, som ikke kan udskæres eller borttørres, men er dog ligesom tør i Sommerens hedeste Tid om Aaret. Her til Corsøer er i Skoven adskillige smaa Moser og Moradser, samt Huller her og der, dog ingen af Betydenhed eller saa stor, som den før i 4de Post nævnte Soeskiær, liggende imellem de saakaldte Store- og Lille-Skoven, der er et slemt Morads, et bundløst Sted, dog god Torveskær; der ere nogle faa af Indvaanerne, som har Part deri, og benytter sig af den, dels til Torv, dels til Soppegræs og Toplads; om Vinteren er den oversvømmet af Vand, som om Foraaret udgraves; ellers er paa Marken den saakaldte Markmose, som ligeledes løber over af Stranden om Vinteren, men borttørres noget til Foraaret, saa der kan faas lidet Soppe- eller Mose-Hø; i denne er ingen Torv. Desuden ligger paa Marken hist og her nogle smaa Kær og Moser, nogle runde Bække og firkantede Parker, af hvilke sidste de fleste ere igengroede, dog saa mange Vandsteder, at de faa Kreaturer, som her ere til Byen, kan, naar Ævret bliver opgivet, finde Vand til Fornødenhed.

26. Paa alle *Klipper*, *Bjærge* og *Dale*, med hvis remarquable ved dennem findes.

Ikke meget remærkvabelt findes ved Bjærgene her omkring, der ikkun kan egentlig kaldes Klinter, store Høje eller Banker, skont de har sine Dale eller Flakland hist og her under eller ned ad for sig: Disse ere de paa Halsckov, som ere de højeste og største, hvorpaa man endeligen kan staa og se vidt omkring, formedelst Havet er om os paa de fleste Kanter: Høje-Bierg, Melskov-Bierg, Synder- og Norre-Ullebjerg, strax neden for disse 2de Bierge. Vesten for Ulle-Mosen, som er anført i foregaaende 25de Post, ligger én Dal, kaldes Hallebolis Huule, hvor findes Rudera, og ses der at have været en stor firkantet Murbygning, hvad til kan ej læses ved den Oplysning, Bøger og Skrifter giver, ej heller udforskes ved den Kundskab per traditionem, som Folk kunde have havt; der er endnu mange flere paa Halsckov, saasom dette Overdrev bestaar af lutter Banker og Huler, fulde af Sten og Tuer. Iblandt de fornemste er Clemensbjerg, Roldagers Dyst, Øxehoved, Høje Eskebjerg, Høje Olderne, Hansckægs Banke med en stor Klint ud til Stranden, Høyefaldsbierg, Vagtbanken, Høy-Klint, som er den højeste Banke, stejl og fæl at se ned af i Soen, som aarlig skærer under, og mindrer den, Revet, som skyder sig $\frac{1}{4}$ Mil ud i Stranden hen ad til Sprogøe, Have-bierg, Kirke-bierg, Dreckelsbierg, Løgte-Banken, hvorpaa Fyret, som bruges for Posten, staaer, Pallebanken etc. I Svendstrup eneste Mark er en eneste Banke, kaldes Fladbierg, hvorpaa Buske og ganske smaa Ris Ege voxer, i Svendstrup Bye et temmelig højt Bjærg i Henseende til de andre, kaldes Bierget. I Halsebye Mark er Purbjerg. Nordbjerg [og] Olhøy. I Frolunde Marker

Cassebjerg og en Holm, kaldet Tiokholm, som i sig selv ikke er en Holm eller Ø, men et højt Sted, der er meldt om i 21. Post. Endnu Hesselbjerg, Mertebjerg og Hanebjerg. I Tierrebye Marker Longebjerg og Bavnehøj. Ved Taarnborg ligger et Bjerg, Vesten for Kirken, kaldes Taarnbjerg, og et Østen for, navnlig Mollebjerg, som i 4de Post ere antegnede og erindret, hvad om den kan siges; dog maa dette lægges til, at paa det Slot, som skal have staaet paa Tornbjerg, skal Kong Eric |: uden Tvivl Menved :| have boet, og blev det samme afbrændt ved det hans Marskalk skal have sat Ild derpaa. En liden Høj tæt udenfor Bondegaardens Have ligger der og, som hedder Kilde-Høj, formedelst den ene af de 2de Kilder ved Taarnborg, som før er antegnet i 24de Post, findes der neden under. I Hestehaugen eller Taarnborg Kobbøl, som det kaldes, findes kun nogle smaa Banker, ellers er det meste af den højt i sig selv og sænker [sig] noget ned ad til Tierrebye Mark og Halsebye Søe. Hulbye Marker haver Stenkelshøj, Breyens Banke, Kulshøj, hvorpaa har staaet en Vildtbanepæl²⁰⁾ eller Støtte, men nu afbrudt uden Foden, der kiendes, flere: Baashøj, Egebjergsbanke og Hulshøj. Omkring Bonderop-Gaard, der tilforn har været en By, ses Stakkelshøj, 2 Banker kaldes Nye Vangs Banker, Skimlingsbjerg og Busohusbjerg, paa alle disse staaer endel unge Ege-, Bøge- og Aske-træer. Paa Sveltholm findes Lejerophøj og Stubager, hvoraf 2de Huse, som ligger tæt hos, har deres Navn. I Skoven er Ronehøj, i Marken Alhøj og Bondensbjerg. Ellers ere Klinte langs ud med Marken til Corsøere Bye sønden og Sydvest, ligesom og norden

og Nordøst rundt omkring ved Fjorden, baade paa Corsoer, Hulbye, Taarnborg Marker og ellers om Halschov, de paa den søndre Side af Marken bortskylles og medtages af Stranden aarlig en stor Deel.

27. Hvad andre *Curiositeter og Mærkværdigheder* i Amtet findes, og hvad besynderligt det har fremfor de øvrige omliggende Amter?

I og ved Corsoer ere ingen *Curiositeter*, undtagen disse følgende skal regnes derfor: 1) at Kirkens Tag er højere i sig selv end Taarnet, og Taarnet staaer ind og ligesom i Kirken, saa Ringning kan ej høres uden i faa Huse ud til Stranden, hvorover en Dreng maa lønnes for at raabe i Garderne og lade Folk vide, naar de skal komme til Kirke. 2) At Allikerne paa det firkantede gamle Taarn paa Fæstningen flyver hvert Aar bort, naar deres Unger kan flyve med, og sætter dem da af og ud paa andre Steder, men kommer alletider selv igen og holder sig til Taarnet, i hvor meget der end bliver skudt og jaget efter dem, som er erfaret deraf, at nogle af denne Commandants Formænd har gjort sig Umage for at faa dem enten bort eller ødelagt, men har ikke kunnet, og som de har deres Tilhold paa Fæstningen, saa kaldes de her omkring, næsten af hver Mand, Commandantens Duer. Ellers er her i Kirken over Funten et Skilderie, som er rart; thi jo længere man ser paa det samme, jo mere Naturel synes Ansigterne derpaa i den seendes Øjne, og staaer det tilsidst, som det kunde være levende Mennesker. I Skoven |: som er og en *Curiositet*:| findes næppe en Eg, i hvor stumpet og liden den er, at jo En Vinter-Grøn groer ved Roden af den, eller og snor sig op om den. Og skal det

være sandt, som siges og er anført i 4de Post om Søeskiær, at der skal være et bundløst Sted, formedelst et Hus eller Gaard derpaa staaende skulde være sunken med Folk, Fæ og alt for Ugudeligheds Skyld, er dette ej alene curios at vide, men endog værd at eftertænke. Det er ikke værdt at melde noget om, at Hallebolis Huule, som er anført i 26de Post, skal have været et Røver-Nest²¹) i Skoven, da der stod Skov paa Halskov; thi denne er kun nogle Enke's [ø: Enkeltes] Mening, og hvad skulde Røvere saa langt ude i denne yderste Kant i Landet og ret en Krog, hvor ingen Folk eller Fart var i gamle Dage, som ogsaa læses i gamle historiske Skrifter, Corsoer og Halschov saaledes at være nævnet, nemlig: Krogen. Det er heller ikke meget bevendt at annotere de Høje og Bakker med mange store Sten paa, og somme Steder en stor Sten oven paa tre eller fire, hvorom Folk siger, at der har været Kæmper begravne, eller og Altre i de hedenske Tider; dette er intet nyt at se, saasom saadanne Stendysser og Figurer findes allevegne i Landet; men vist er dette, at nogle gærrige Bønder i Taarnborg Sogn, der for nogen Tid grov sig ned og ind under en stor Sten, i Tanke at faa Penge, fandt intet uden store Ben og samlet Aske; og at Potter med Aske udi ere fundne ved Rodningen og Gravningen om og paa Bonderop Gaards Plads, da der blev afbrudt og igien opbyggt, det er og vist. Ved Taarnborg finder man noget, som er curios og værd at remargvere; thi foruden at der høres 6 Ecco i Rad efter et Raab, naar man staar ved Stranden eller Fjorden paa en vis stor Sten, vendende Ansigtet i Nord, midt imellem Taarn-

bjerg og Kirken, er midt oven i Banken Taarnbjerg en rund Hule, saa stor som et Bord, 12 à 16 Mand kan sidde ved, hvilken Hule eller Hul er fuldt af Nælder med mange Orme i, saasom Snoge, Hug-Orme, Staalorme om Sommeren; men om Vinteren, i hvor stærkt det sner, og i hvor megen Sne der falder, bliver den aldrig fyldt med Sne; thi Sneen smelter, saasnart den kommer deri, saa at, naar der kan ligge høj frossen Sne paa Banken rundt omkring Hulen, er Hulen endda uden Sne og ganske bar; den er lignelsevis at tale som en rund Skaal, og i Midten ikke dybere, end til en før Karls Knæ. Norden paa Taarn-Taget af Taarnborg Kirke, ere alletider 4 à 6 Tagstene af, og omendskont de blive paalagte og stærkt skielnode³²⁾ den ene dag, ere de Morgenen derefter afkastede igen; der ere de, der have gjort sig Tanker om, at Vinden har gjort det; men som det sker Sommerstid i stille og godt Vejrlig, kan Aarsagen hertil saalidet vides, som det kan troes, der foregaves, at en stor sort Hund skulde have sit idelige Leje paa Hvælvingen over Choret. Der fortælles om en Jagt, der skal være set i Ilæste-Haugen og op om Taarnbjerg af Karle paa Heste og Hunde med sig nogle Gange at være sket om Natten, og er her ej en, men flere, som tillige skal have set den, og de bekræfter det med Ed, som man skulde tænke fornuftige kristne Mennesker, der ere komne til Skels Aar og Alder, ikke skulde gøre. Der siges og, at en Hare løber stedse imellem Møllebjerg og Taarnbjerg, som ingen Skytte er god for at skyde; hvad dette skal være for en Hare, eller hvorledes Skytten da skyder, kan man ikke egentlig betegne. Videre er det en Curio-

sitet, at Bonden ved Taarnborg har forgangen Aar ryddet Sand op i Stranden ved Lavvande, og gravet Torv, som han førte op paa Banken at tørres, fik hjem og brændte som den bedste, men om dette gaar oftere an, kan vel ikke ventes.

28. Paa alle *Havne*, deres Beliggenhed og hvilke ere de største og tryggeste?

Corsoer Havn er en af de bedste og sikreste her i Landet, men Indløbet temmelig vanskeligt for ubekendte; i Besynderlighed bliver den saa kaldede Sand-Hagen mere besværlig og skadelig, saasom den Aar fra Aar ved den haarde ud- og indgaaende Strøm, her falder i Coursen, tilsættes med Sand, baade der og paa den anden Side ved Færge Broen, som fra den idelige Opfylding, der skeer ved Fæstningens Bulverk, udskyller, saaledes, at derpaa som snarest vil raades Bod, saafremt største Hindring og Ulempe i Sejladsen ved Ud- og Indløb vil afværges, da der nu ved den Gamle Broe, saa kaldet, ikke kan ligge uden 2 Længder med Fartøjer, hvor der ellers plejer at ligge trende, og endda med Udfaldsvande, formedelst en Sand-Skaanke²³), som er lagt uden for Fartøjernes Ligge-plads, næppe kan komme ud; til denne Vanskelighed og Skade at forebygge og nogenledes hæmme, var det højt fornøden, at der omkring Fæstningen, paa den Side, som vender til Coursen, nemlig fra det saakaldte Bræmmerholm og til den gamle Broe, som var omtrent 100 Alen, blev muret for Bulværket, siden, som meldt, den løse Jord og Sand, der idelig og altid opfyldes med, inden Bulværket, igen stedse udskyllles af Strømmen og gør Havnen uklar; og saaledes er Havnen nu deraf tilstoppet, at i Steden

for der tilforn var Ud- og Indløb paa 14 Fod, nu ikkun til $8\frac{1}{2}$ à 9 Fod. Her kan ogsaa omtales rette Høj- og Lavvandstid i Coursen her ved Corsøer, nemlig med stadig og ordentlig godt Vejr, da er Nordnordost og Sydsydvest, Klokken 1 Time 30 Minutter Nye- og Fuldmaane, rette Højvandstid, ordentlige 6 Timer Dag og Nat, som kommer daglig 48 Minutter senere indtil Nye og Fuldmaane igen, og saaledes bestandig; men ofte hænder det sig, saasom udi Hojspringtid, Nye- og Fuldmaane, at Blæst og Storm indfalder, da forandrer Strømmen sig i Bæltet, som ellers gemenlig løber Nord paa, og kaldes Synden Strøm; og i Støden falder Sønder paa, kaldet Norden Strøm; dette fører rette Høj- og Lav-Vands-Tid, her udi Havnen, i største Confusion; men saasnart ordentlig godt Vejr igen indfalder, har man rette Højvandstid. Undertiden kan man og mærke, at Storm og Blæst vil indfalde, en Dags Tid før det kommer, ved Strømmens uvisse Løb.

29. Paa alle *Told-, Losse, og Ladesteder*, med Forklaring om deres Beliggenhed og Distance fra den nærmeste Købstad.

I Corsøer er et Told-, Losse- og Ladested, og ellers tvende Skibbroer, den Gamle og den Nye Broe

30. Paa alle *kongelige Slotte*, med en kort Beskrivelse om deres Størrelse og Beskaffenhed, paa hvad Sted og hvor nær de et Par af de nærmeste Købstæder ere beliggende.

Kongelige Slotte ere her ingen, uden for saa vidt Corsøer Fæstning kaldes af Byens Folk og

omliggende Bønder: Slottet, som kommer vel deraf, at det i fordum Tid har været et kongeligt Slot, hvor ogsaa nogle af Byens Privilegier ere daterede fra, men er nu ruinéret, og aleneste en Fæstning |: som siges at skal være anlagt af de svenske, da de i forrige Seculo vare her i Landet:| samt Magazine, Commandantens og Proviantforvalterens Værelser og det gamle saa kaldede Alliche-Taarn. Det nærmeste kongelige Slot bliver da Antvorschov, over 2 Mil her fra, og en halv Fjærdingvej fra Slagelse.

31. Paa alle *Herreder* i Amtet. Item paa alle Tingsteder.

Det Herred, hvorunder Corsoer ligger, kaldes Slagelse Herred, Corsoer Amt, og er her Bytings — samt Raadstue — eller Over-Ret. Bønderne i Taarnborg Sogn sorterer under Flakkebjerg Herreds Ting.

32. Paa alle *Rytterdistrikter*, hvoraf de bestaar og hvilke Stykker deraf nu ere eller tilforn har været henhørende til Amtet.

Tilforn har de fleste i Taarnborg Sogn været Rytter-Bønder, men nu ere de alle Proprietarie-Bønder. Heste-Haugen, i Taarnborg Sogn beliggende, hører nu til Rytter-Districtet, men har forhen været Corsoer tilhørende.

.....

35. Fortegnelse paa alle *Grevskaber*, *Baronier*, *Herre- og Propriétaire-Gaarde*, og hvilke af de sidste ere Stamhuse; hvilke Familier tilhørende; hvad Slags Bygning der er paa Herregaardene; om gammel eller ny, og om man ved, af hvem den er

bygt; om slige Steder og Herregaarde har haft andre Navne tilforn, hvad de da i fordom Tid ere kaldede, og naar Navnet ere forandret.

Tvende Proprietaire Gaarde ere nu i Taarnborg Sogn; Den ene ikke slet en Fjærdingvej Norden for Corsøer, Dyrehoveds Gaard kaldet. Den har sit Navn efter en høj Banke, tæt derved liggende; samme Gaard skal i forrige Tider have staaet bedre ned ad, ikke langt fra Coursen, ligeover Corsøere Fæstning, der og fordom skal have været som et lidet Slot, under hvilket denne Gaard, hvis Grundsten endnu til Tegn ses, da haver ligget, og bar da Navn af Corsøere Slots Ladegaard; den er forflyttet til Banken Dyrehoved, naar, vides ikke ret, dog skal det være ungefær for 78 Aar siden, er ellers renoveret og forbedret for nogle og tyve Aar siden, den har en teglhængt Stuelængde, men de andre 4re Længder er tagt²⁴) med Rør og Straa, og Sr. Poul Hein, boende i Nyborg i Fyen, er nu samme tilhørende. Den anden Proprietaire Gaard i Taarnborg Sogn, der ligger en halv Fjærdingvej Østen for Corsøere Skov, kaldes Bonderopgaard, efter Byen Bonderop, som, for omtrent 16 Aar siden, stod paa samme Sted, blev afbrudt, og denne igen opbygt, er bestaaende af 4re Længder, af hvilke Stue-Længden har høj Murgrund, og er ellers tavlvis opmuret og teglhængt, de andre 3de Længder ere straatagte, dog Bindings-Verk med Muur-tavl. Den er opbygt, det meste eller de 3de Længder, af Raadmand Peder Jensen i Slagelse, som indrettede den til en Gaard og afbrød Byen. En Forpagter i Fyen, navnlig Peder Beck, skal nu være Ejer af den. Den ligger smukt i Henseende til Ly og Læ

af Skov og Træer; men er dog meget incommoderet af Fugtighed og Grundens Forraadnelse, saasom den ligger paa et opfyldt Morads ved de tvende, og indgravet i Banker ved de andre tvende Sider.

36. Navne og Tal paa alle *Kirker* og andre *publigge Bygninger i hver Kobstad* og deres ugefærlige Beskaffenhed, med enhver Kobstads Vaaben eller Signet, som trykkes i rodt Lak paa samme Fortegnelse med dets korte Beskrivelse, saavel som om dets Oprindelse og Ælde

I Corsoer er en Kirke, St. Giertruds kaldet, som anno 1660 og efterfølgende Aaringer er bleven forbyggt [ø: istandsat] og gjort større, end den var tilforn; ellers er den ikkun maadelig stor, men zirlig med en hul, oval Hvælving af Brædder, uden Piller indvendig, et maadeligt Chor, en muret almindelig og 2de particulaire aabne Begravelser, Orgelværket bestaar af 24 Stemmer, og 2 Par lukkede Stole er der i den. Taarnet derved er lidet, uanseligt og vanhælder Bygningen, saasom det er ikke nær saa højt som den anden Kirkens Bygning, men ligesom indbygget i det ene Hjørne, og er urørt, efter Proportion af den gamle forrige liden Kirke, hvorfor Byens Indvaanere ej heller kan høre Ringning og Kimen, de undtagen, som boer paa Kirkegaarden og tæt omkring Kirken, saa der maa holdes en Dreng, som raaber paa Gaden, hvad der er ringet til Kirke. Præstegaarden, som er maadelig stor af Begreb, men gammel, og Klokkereens Bolig med dens Danske-Skole Huus, ere Kirkens Ejendomme og af den vedligeholdes. Den saakaldte latinske Skole, hvor Chor-Degnen boer, efter samme Skoles Reduction, og holder Dansk Skole,

vedligeholdt forhen Kirken, men nu Byen, er til samme Brug et maadeligt Hus. 3de Fattiges Huse, som ikkun ere smaa, findes og her i Byen, hvilke vedligeholdes af Fattiges Cassa. Raadhuset, hvori er Tingstue og Vejerbod, er et højt Hus, saare, gammelt og brostfældigt I Byen er ellers det store Hus eller Bygning, som er oprejst og bekostet til det høje Kongelige Herskabs Tjeneste at aftræde udi paa deres Rejser her igennem, hvilken Bygning er en Zir for Byen, der ellers bestaar af mindre og lave Huse. Paa Fæstningen, hvilken skal være anlagt, som foregives, af de svenske, er Commandantens og Proviantforvalterens Værelser, samt et à parte Hus, hvilke ikkun ere af maadelig Bygning, men Magazin-Huset stort, paa hvilket sidste Hus i alt kan rummes omtrent 6 til 7000 Tønder Korn, foruden, hvad der kan rummes paa de andre Huses Lofter, nemlig Proviantforvalterens og det à parte Huses; under det Store Magazin er Krudtkælderen, hvor Krudt, Kugler etc. forvares. Endnu er paa Fæstningen et stort, firkantet, gammelt, højt Taarn, som er aldeles ubrugeligt, staar paa Fald, og alene er et Tiholdssted for endel Alliker, som derudi have Reder, hvoraf det ogsaa almindelig kaldes Allike-Taarnet; der ovenpaa har i forstum Tid ligget Støkker, og skal, ikke for længe siden, endnu en Slange eller Støkke være taget ned deraf, som nu ligger paa Volden. Her foruden er ingen publicke Bygninger, uden det skulde være Taarnborg Kirke, som er en stor Landsbykirke, hvilken man egentlig ikke ved noget Navn at tillægge. Corsøer Købstads Vaaben er et Kors, efter Stadens Navn, til hvis Oprindelse ej vides noget med Grund

at anføre, men maa uden Tvivl være optaget efter Stedets Situation og Skikkelse og de omliggende Øer. Zignetet er saaledes, nemlig

Det gamle.

Det nye.

Det gamle har været til og brugt fra fordum Tid, om hvis Ælde ej noget tilforladeligt kan siges, siden ej noget derom i Raadstuens Archiv findes til Oplysning, men sluttes at have været til, før Byen fik Købstadsprivilegier, eftersom derudi staaer det Ord Byes²⁵⁾ Det Nye er derefter for kort Tid siden, med en zirligere Præg bleven forfærdiget.

38. Om nogen *Antiquiteter* findes i Amtet og i hvad Sogn, og paa hvad Sted etc. Om derom vides, at nogen Auctor ex. gr. Olaus Wormius eller andre vore Skribenter kunde have meldet; om sligt er accurat, eller hvad derudi kan være fejlet.

Antiquiteter findes ingen af her i Corsøer og Taarnborg, uden for saa vidt som meldt er, og ellers, om sligt skal henhøre til gamle mærkværdige Ting, at her findes en gammel katholsk eller Munke-Alter-Tavle; den har tvende dobbelte Flagge²⁶⁾, et hvert halv saa stort som Tavlen er i sig selv, paa begge Sider til at lukke til og staa aabent, et

efter det andet, eller alle tillige. Naar Tavlen staar ganske aaben med sine Flagge, ses Christi Korsfæstelse som den sidste Act af hans Lidelse, hvilken er smukt udskaaren med Billed-Snidderarbeide, forgyldt og tegnet med Couleurer, som har sine accurate Indfald i Øjuene; noget af Forgyldningen er gaaet af dette gammeldags Værk, dog kendes alleting ret; paa hver Side eller Flag, naar den er ganske udslagen, staar de 12 Apostle, 6 paa hver Side eller Flag 3 oven og 3 neden i fulde Corpora, ogsaa udskaaren, ligesom og Korsfæstelsens Act; men naar disse 2de første Flagge nu lukkes til, er der endnu tvende andre, som tillige med de tillukte præsenterer de foregaaende Acter af Christi Lidelse, tegnet mørkere og paa en anden Maade, nemlig med bar Tegning af Guld og Couleurer, uden noget Billed-snidderarbejde; endelig naar man lukker de sidste 2de Flagge til, saa er da Tavlen ganske til-lukket, præsenterende Maria staaende i fuld Corpus med Barnet paa Armen paa den ene, og Johannes med et Lam i sin venstre Arm, pegende paa Lammet med den højre Haands Pegefingør; og er alt dette et Konst-stykke fra gamle Tider eller en Antiquitet, som er baade curicus og overgaar vore nye Tidens Inventioner. Den samme Tavles Under-skrift, naar den er udslagen, er tegnet med følgende ej saa rare eller rigtige Vers i Munke-Bogstaver: *Aspice, qvi transis, qvia Tu in Causa doloris, ut vivus Morior, non est delicia Major*⁷⁷). Alter-Tavlen i Taarnborg Kirke er og en gammel munke-opfunden Alter-Tavle; men intet rart ved den. Der er i Taarnborg Kirkes Sacristi en Kiste med Jern omlagt, med Fjedre og Laase meget stærkt belagt,

at naar man vil slutte den, er ingen capabel for at komme i den uden med stor og yderste Vold og Magt, hvilken nu bruges til intet andet, end lægge Kirkens Ornamenteer udi.

39. En Fortegnelse paa de *rareste Ord* og *Talemaader* i Sproget der udi Amtet, og deres Betydning i andet brugelig dansk; hvilket man heller onsker vidtloftig end for kort.

Som Folk heromkring er gemenlig gerne et ryt Folk²⁶) og ringe af sig, i Henseende til deres Tilstand; saa kan man ej vente, at Talemaaderne kan blive ret rare og artige i sig selv; ikke desmindre findes fornemmeligen følgende, baade Maader at tale paa, saa og Ordsprog at bruge:

De overste Værelser duer intet. Dette siges om den, som er ikke rigtig i Hovedet, men har svingel Svimeelse²⁷), og kan i en Hast falde om, og vil det da saa meget sige, hans Hjærne er forvirret; det tales og om den, der har faaet mere, end han kan taale, har drukket for meget, og saa meget, at han raver og kan ej staa ret paa Benene, saa Hovedet er tyngere paa ham end hele Kroppen

Han er ovenpaa. Det er: Han staar sig godt, lever vel, er lykkelig i sit Foretagende, gaar alting vel igennem; det bruges og om den, der faar Forcen fra en anden, ret lige som at to kunde give sig til at slaaes eller brydes, og den ene kommer oven paa den anden.

Han taler vel meget, men ikke meget vel. Dette er en Talemaade, som bruges om een, der er for rundtalende³⁰), snakker væk og siger det, som han

kunde tie med, eller og udfører nogen Slidder sladder, som er unyttig og duer intet.

Det er reent, reent Toj. Det siges, naar den ene har gjort Rede og Rigtighed for sig til den anden, saa ingen af dem er hver andre noget skyldig, eller og naar en er accurat i sine Ting og gør intet uden hvad ret er.

Den er i Stand siges her som et almindeligt Ord-sprog, enten naar nogen praler og gør sig til, hvad heller det skeer formedelst Ord eller Klæde-drugt, eller naar nogen bærer sig sobert og net ad, foragtede andres Narrerier og Galenskab, eller og naar nogen anretter eller indretter noget paa det bedste, han kan afstedkomme, og det er mere end gemeent. Saa siges og *Han er i god Stand*, naar man ser et fuldt eller galt Menneske.

Lad gaae, lad gaae! Dette er sagt om den Gærning, nogen har fat paa, eller for sig at gøre, at han vil holde ved, blive ved det samme, og intet have med andet at gøre, saa længe det staar paa; endmere, han vil, at alle de, som ere hos ham og i Compagnie med ham, skal holde ved og gøre det samme ligesom han, gøre deres Bedste i den eller den Ting at faa ført til Ende, eller saa vidt man kan komme med den.

Jeg skal passe paa som en Smed. Det er: jeg skal bruge mig, mens det er Tid, skynde mig med mit Arbejde, førend Tiden gaaer fra mig, at det, jeg har for, vil have gjort, skal ikke blive forgæves eller fordærvet, ved det jeg ikke passer paa.

Det er ikke min Sag. Saa siger den, der ikke vil indvikle sig [i] fremmede Ting og andres Sager, han vil sige dermed, det kommer ikke mig ved, jeg har ikke dermed at bestille, eller og, jeg vil være udenfor sligt at have med at gore. I maa have mig undskyldt for at give mig i Lav med det.

Kan dette eller det klare det. Det er: Kan dette eller det gore Sagen god, kan dette eller det gore Sagen af, at intet er os imellem, kan jeg derved blive fri for din Tiltale, at du har intet paa mig eller imod mig at sige i denne eller den Post. Kan jeg nu fornoje dig hermed eller stille dig tilfreds, at du ikke skal anke paa mig eller have nogen Had og Avind til mig? Saa og tages denne Talemaade i Henscende, at man ligesom studser imod en anden, naar man kan betale for sig med Penge, gore ham Fyldest med Gærning og Tjeneste, at han med Billighed intet mere skal have at kære og klage paa.

Lad russe³¹). Det er: Lad kun gaa hvordan det bedst kan falde sig, og er dette at agte ved denne Talemaade, at den føres frem her baade af et forvovent Menneske, der agter lidet om sit Liv, og mindre om hvordan det gaar nam, saavidt hans Gods, Formue etc. angaar, han vil sige dermed, jeg er tilfreds, det gaar mig enten ilde eller vel, enten det falder ud til det bedste eller værste, jeg og I andre skal lade det gaa, som det kan, og jeg kærer mig kun lidet derefter, om det forulykkes for mig og os alle. Saa og bruger en og anden eftertænksom Person dette, naar saadan en forudser, at det har ingen Fare

enten med Farten, Forretningen eller andet hvad være kan, da han siger, som den, der er forvisset om sin foretagne Sag, Sejlads og andet: Lad russe.

Han gaar Norden om og hiem. Disse Ord tales mest af Søfolk, og ellers bemærker Ordsproget i sig selv, baade af dem og andre her saameget: Han gør en slet Rejse. en fatal Rejse, en fortrædelig og fortrydelig Rejse, det vil neppe løbe vel af for ham, han kommer til kort derved, han slipper ikke uden Skade.

Der er kommen Kinke for Klusset³²). Kinke kalder de sejlede, naar der er kommen et Bugt paa et Tov eller et Reb, saa det ej kan gaa igennem, eller de kan faa det ret eller bruge det, med mindre de skal have fat derpaa med Hænderne og rette samme Bugt eller samme endragede krogede Tov. Og er dette ellers ideligen sagt og brugt som et Ordsprog, der betyder: Der er kommet et Obstaculum i Vejen, Tingen vil ej gaa saa rigtig afsted, som der menes; der er kommen Forhindring imellem, at Sagen ej kan gaa fort.

Han har Søe-rum til Dag. Dette siges af de nærværende eller dem, som ere hjemme, om dem, som ere fraværende eller borte. Naar her da spørges: Han kommer vel med det første? Monne han snart kommer? Skal jeg troe, han er langt borte? da den, som tænker, han er ikke saa nær, eller ved og er vis paa, at han kan ej komme saa hastig, svarer gjerne saaledes: Han har Søe-rum til Dag, det er: Han kan ikke ventes saa snart; man kan umulig vente eller

tænke, at han kommer saa fage. saa hastig hjem eller tilbage, det lader sig ikke gore, at hans Rejse saa snart endes.

Han satte en Krydsbindsel derpaa. Dette er og en Talemaade, som er ordinair hos os, og er Maaden til Søes her denne, at de sejlene sommetider til deres Brug og Nytte i og til Sejladsen binder et Tov til det andet med en dobbelt Knude eller Krydsbindsel, hvoraf Ordsproget er kommet: Han satte et Krydsbindsel derpaa, og har denne Bemærkning: Han bekræftede det med en haard Ed, han bandede derpaa det skarpeste han kunde, han svor højt derpaa; satte en slem Ed til Bekræftelse derpaa.

Du | : eller han : | skal tære hende. Det er: Du | : eller han : | skal faa din | : sin : | Betaling for det samme, det, som du har gjort, jeg skal nok ramme dig, og du skal vistnok ikke gaa Ram forbi, ikke undgaa det, jeg har i Sinde med dig, og naar det Ord langsom lægges til, da er det saa meget sagt: Jeg vil pine og plage dig længe og efterhaanden, ligesom jeg kan komme til med det, jeg vil holde ved med det, som jeg kan afstedkomme, at hævne mig paa dig, at straffe dig derfor, og bruges denne Talemaade her gemenligen af ordinaire og grove Folk, naar de ere vrede, ildesindede og onde af sig, og just i deres Vrede og Ondskab ingen Vej strax kan komme, saa disse Ord ere alene nogle Trudselsord.

Kom kun, Du skal have hende saa gloende, som hun kommer. Disse ere Ord, hvormed den ene trodser og byder den anden an, som truer, og er lige-

saameget: Saasnart du begynder, begynder jeg med, eller og: Aldrig saa snart gør du mig det eller det, jeg jo lige saa snart skal gengælde dig det, gribe dig an og gøre det samme ved dig igen, eller i det ringeste gøre imod Dig, hvad jeg kan, lige saa hastig som Du gør mig noget. Dette siges alt om det onde eller den Skade og Fortræd, en kan tilføje en anden, ligesom den, der blev truet, vilde sige: Jeg skal paa Timen eller i Ojeblikket gøre dig samme Skel.

Vi narres intet. Saa og jeg vil intet narre ham. Dette siger gjerne den, som agter at tage sig Vare enten for at miste noget af det, han ejer, ved en andens Snedighed, Overtalelse og Omgang, eller og for at tabe noget af det, han kunde vinde og forhverve sig ved det en anden agtede at komme ham i Vejen, faa Fortrinet fra ham, og skille ham ved det, han kunde naa og faa. Det Ordsprog bruges helst af dem, der tænker, at de forstaar noget, og bilder sig ind at være klogtigere og klogere end andre. Iligemaade naar nogen enten beder en om noget, som han ej vil give ham, eller nogen fordrer ubillige Ting, ubillig Betaling af en, svarer denne: Nej! Vi narres intet, jeg vil intet narre dig eller ham.

Han er frie. frie nok. Dermed menes af den talende enten: han kan intet komme en Ting afsted, han kan intet komme fort med det, ingen Vej komme i det, det er ham for voxen, for besværligt, han kan ej gøre eller udføre det. Eller og Meningen bliver denne med samme Ord:

Han faar ej det, han agter, han naar ej det Øjemærke, han gaar glip af det, hans Agt slaar ham fejl, han taber og vinder intet derved, i hvor megen Umage han end vil gøre sig.

Du skal ingen Skade have deraf. Det er: Du skal nok faa din Betaling for det, jeg skal være dig saa god |: eller saa ond :| som du er mig, saa at dette siges ofte i en god Mening, da der tilsiges noget godt dermed, og ofte i en ond Mening, da den undsiges, som tiltales eller omtales dermed; thi her bruges saavel Han som Du i denne Talemaade.

Vi kommer til at troe paa det. Det er det samme som: Vi undgaaer ikke; Vi kommer ganske vist til at betale det, at undgælde det, og siges dette ligesaa vel, naar man ser, at der forlises, og det gaar ud paa Penge, at man dermed skal betale, som naar det gælder Gods, Rygte og Ære an, ja vel og naar det gælder Legemet an med nogen Slags Straf, saa der maa, som et andet Ord lyder, betales med Kroppen. Derfor siger og ofte den ene til eller om den anden: Du |: han :| skal troe paa det, naar en mener at presse, pidske og plage den anden paa hvad Maade det sker eller være kan.

Han er en Spirant. Denne korte Beskrivelse betyder saameget, som den, der tager den i sin Mund vilde saaledes tale: Han er en snedig, slem og ond Karl eller Crabat, en, der kommer ondt afsted, og øver sig i, ja bruger sig til det onde, en der ret spyer ondt af sig, allerhelst dette Ord Spirant synes at være tagen af det latinske Ord eller Verbum spiro, hvoraf spirans kommer.

der haver in genitivo spirantis, paa dansk, jeg aander, den og dens, som aander eller aandendes; Og vil det da saa meget |: kan man gætte sig til :| sige: Han er den, som aander ondt ud, og altsaa intet godt udi, thi godt kan derved ikke forstaaes at udaande, siden spirant er altid i Brug hos os som et Skældsord, der er og bliver, i hvor af man end deriverer det, et Skarnsord.

Det er alt det, man kan sige om det. Dette Ordsprog bruger skikkelige Mennesker, der ere bleven kedsommelige ved at høre paa Pralerier, altfor urimelige Berømmelser, unyttige og lange Beskrivelser, samt saadan Snak og Sladder, der ikke sommer en Christen. Og vil dette: Det er alt det, man kan sige om det, ophæve sligt, som meldt er, og sige saaledes. Holdt nu op igen med den Discours eller Tale, tal nu intet mere om det, det er alt nok, der er sagt, det duer intet. Det siges og, naar en har givet fuldkommen og solid Raison for en Sag eller Ting.

At staae sin Stok er dette, nemlig: at tage sig Vare for alt det, som kan være eller gøre ondt og til Skade, at gøre sit bedste i en eller anden Forretning, med en eller anden Ting og Sag, at maintainere og forsvare sig i sin Metier og Æmbede, at føre sig sømmelig op efter sin Rang og Gang, at lade ingen fixere eller narre sig, at blive bestandig og bestaa i det, som billigt og ret er, at hæmme, dæmpe og afskaffe det, som ondt er, at vise sig mandig og tapper til at tage imod alt det, som møder.

Han skal luurere: hvilket efter de brugendes Møning kan saa udføres med andre Ord: Han duer ikke dertil, han er for svag til den Gærning, kan ikke gøre det, kan ingen Vej komme med det, han maatte saa gjerne blive derfra, blive borte, blive og holde sig hjemme; thi han kan ikke udholde det eller udrette noget der, han gør ikke ret meget eller snarere slet intet derved.

Han kommer langt anderledes. Dette bemærker: Anderledes vil det blive, et andet Udfald vil det faa, det falder ikke saa ud, som I, De eller Du tænker og venter eller er ligesom vis paa; denne egne Talemaade bruges altid ens og med samme Ord om mange Ting og i adskillige Tilfælde, nu om det eller det, der ikke lykkes eller vil lykkes og faar et godt Udfald, og nu om den eller den, der tager fejl i det, han foretager sig, snart om dem, der søger noget og faar det ikke, snart om dem, der siger noget og forstaar det ikke etc: saadanne er en Talemaade som i sin egen Bemærkelse høres og fremfores stundom om Eet, stundom om et Andet.

Han forstaaer sin Pidsk. Saa siges her ogsaa, dog ikke gjerne om nogen anden end om ham, der ved og viser ret, hvad han kan og bør gøre, i hvad Funktion og Forretning det end sker og er udi; saa at det hedder hermed om saadan en: Han ved, hvordan det skal være, han kan gøre, hvad han skal, og han viser det i Gærningen. Gærningen priser her Mesteren.

Du tar vel ikke mine Høns. Et Mundhæld af Broutere, Brouteurer og Brotelle, ja gemene, dog gjerne saadanne Mennesker, der foragter andre, og er

ellers Meningen med disse Ord: Du gør mig vel ingen Skade, Du slaar mig vel ikke, Du kommer mig vel ikke for nær, ikke nærmere, end jeg vil have Dig. Du skøtter dig nok selv, maa jeg tro, og lader mig være; thi jeg er Karl for dig, du kan intet staae dig imod mig, du duer intet til at have med mig at gøre, du brænder dig vel ikke saa hedt, at du giver dig i Lav med mig; thi du gør mig ikke ret meget af det.

Endelig er det ikke mere end man kan rosse. Dette har mange til Ordsprog i Steden for følgende danske Talemaader: Det kan man dog overkomme, man kan nok gøre det, man kan udføre det og faa det tilendebragt; man kan faa Raad dermed, faa Has derpaa, finde paa, hvordan man skal bære sig ad med saadant til at udrette og forrette eller fortsætte det.

Lader os pikke af maa vi sige, som en og anden her siger, naar de vil sige farvel og gøre sig færdig til at fare eller rejse, hvad heller det er til Lands eller Vands, tilhest eller Vogns, til Baads eller Fods, og vil de da sige saameget: Lader os nu bort og fort, ej biev her længere eller opholde os efter noget; saa siges her og om den, man tænker vist skulle døe, og om en, naar han begiver sig paa Rejsen og vil ikke biev: Han pikker af, saa og: Nu vil jeg pikke af; det er: Nu vil jeg fort, ej lade mig opholde, ej forhale længere, men fare min Vej hen og røgte mit Ærinde. Nu vil jeg gøre mit Bedste, at jeg kan komme afsted, liste mig frem det bedste, jeg kan, at jeg kan komme hen og hjem

med mit Ærinde, som jeg har at røgte, eller har rogtet.

40. Ligeledes en Fortegnelse paa *Nomina Propria* nemlig Mand- og Qvindfolkenavne, som ere ej andensteds og overalt almindelige.

De *Nomina Propria*, som ses, høres og kan op-søges her saa velsom her omkring i Amtet at være eller have været, som foruden de almindeligste og mest sædvanlige saasom: Anders, Anna, Bertel, Birte, Christen, Cathrina etc. ere der ogsaa disse usædvanlige, eller i det mindste ikke saa almindelige: Annanias, Augustinus, Axel, Andrea, Augusta, Armgot, Albertina, Alleta, Alhed, Broer, Boye, Bruun, Bertelina, Bona, Boletta, Cornelius, Candida, Claudia, Claudina, Clara, Cicilia, Ditmar, Debora, Drude, Ernst, Edel, Ferdinand, Flemmina, Friderica, Fochardina, Gunder, Godske, Gude, Gotlieb, Gisilla, Groe, Hannibal, Halvor, Herlov, Hartvig, Hette, Jonas, Joseph, Just, Johannette, Jytte, Jensinde, Jacobina, Laurentia, Mathea, Nicoline, Pontus, Pernille, Richardt, Reinardt, Rønne, Regina, Sander, Sigvart, Sive, Søster, Theodorus, Theodora, Talia, Thale, Tialke, Tyre, Tyge, Torsten, Truels, Torben, Urban, Ursia, Utilia, Uvelia, Ursula, Vincentz, Volqvar, Valentin, Wendel, Wentzel, Waldborg, Zippert, Steen, Thone.

Corsøer den 3die Martii Anno 1744.

NOTER OG OPLYSNINGER

- 1) underskeedlig ∅: forskellig.
- 2) Saksnes Danesaga (1076—1157) oversat af Jørgen Olrik S. 197 har: Nu [∅: 1151] tykte Sven [Grathe] sig fri og uden Fare, og han vendte derfor sin Hu til at afværge Rigets Nød og Vaande. Trindt om paa Kysterne, hvor Stedet i sig selv ydede godt Værn og Tilhold, opførte han mangt et Virke til Bøndernes Forsvar. To Borge byggede han ved Bæltet, den ene paa Fyn, den anden paa Sælland, der skulde være Vikingernes Skræk og Landsfolkets Tilhold; men begge siges at være lagt øde af Venderne.
- 3) Arrild Hvidtfeldt: Danmarks Riges Krønike: Den anden Part Kbhvn. MDCI S, 5—6 har;
1288: Paa den Tid lod Marsk Stig pløndre Samse oc bryde Brattingsborrig sammesteds. Der fran seyglede de Landflyctige for Tornborre hos Korsør, hvor Kong Erich Mendued pleyede mesten at holde Hus, brende Byen oc Kirchen.
- 4) Svelteplet ∅: magert Stykke Jord.
- 5) Hælde ∅: en flad Sten.
- 6) Det saakaldte „Marsk Stigs Rev“, hvorom Sagnet fortæller, at Marsken her vilde bygge en Bro over Noret for at ødelægge Korsør Slot.
- 7) kaldes nu Høneklint.
- 8) Strandmager ∅: Maager.
- 9) Hættenterne ∅: en Terneart, sterna, med sort Hoved.
- 10) Støkker ∅: Kanoner.
- 11) Slange ∅: mindre Kanon.
- 12) Nærværelse ∅: Nærhed.
- 13) Skov-Avl ∅: Skovabild, vildt Æbletræ.
- 14) Obstaculum ∅: Hindring.
- 15) Ege ∅: fladbundet Baad.
- 16) Kindsten ∅: en Sten i Kanten eller Siden af noget.
- 17) Ildebrand ∅: Ildebrændsel.
- 18) Pul ∅: Pyt, Pøl.
- 19) Soppegræs ∅: Rør, som gror i Kær og ved Søer. (Vidensk. Selsk. Ordb.)
- 20) Vildtbanepæl ∅: Grænsepæl for et Jagtdistrikt.

- 21) Nest ∴ Bolig, Opholdssted.
 22) skielne ∴ fuge (en Mur), understryge.
 23) Skaank ∴: en Stump, der staar tilbage af en Høj, som graves bort.
 24) tagt ∴: tækket.
 25) Den her meddelte Formodning holder ikke Stik. Signetet stammer fra d. 17. Aarh.; Trap (3. Udg., 2. Bd., S. 596) har 1608.
 26) Flage ∴: Plade.
 27) Aspice, qvi transis etc. Efter velvillig Meddelelse fra Prof., dr. phil. Gertz er den gengivne Afskrift paa flere Punkter fejlagtig. Der maa, efter Professorens Tydning, have staaet (i leoninske Hexametre):

I
 ASPICE QVI TRANSIS. QVIA TV M CAUSA
 DOLORIS.
 UT VIVAS MORIOR. NON EST DILCCIO MAJOR.

(Der har muligvis været endnu flere Forkortelser, men dem har Afskriveren i saa Fald tydet rigtigt.)

Det betyder, skrevet saaledes som vi nu skriver:
 Aspice qvi transis; qvia tu mihi causa doloris.

Ut vivas morior: non est dilectio maior.

„Se (paa mig), du, som gaar forbi! thi det er dig, som er Aarsag i den Smerte, jeg lider; For at du kan leve, dor jeg: ikke gives der nogen større Kærlighed.“

Sidste Vers hentyder naturligvis til Stedet i (Vulgata) Evang. Joh. 15, 13: „Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. (Større Kærlighed har ingen end denne, at han sætter sit Liv til for sine Venner.)

- 28) ryt Folk, antagelig rut ∴: råt, ubearbejdet, vildt.
 29) svingel ∴: vaklende, usikker; svingel Svimmelse = Besvimmeltesanfald.
 30) rundtalende ∴: frit talende, aabenmundet.
 31) russe ∴: rutsche, glide.
 32) Kinke ∴: Knude, Bugt.

Smaa Næringsveje blandt Fattigfolk i gamle Dage.

Af *Lars Christensen*, Slagelse, forhen Vollerup,
Gimlinge Sogn.

For omkring ved 60 Aar siden var der paa Landet her i Sydvestsjælland en Del Fattigfolk, som drev forskellige ejendommelige Smaaforretninger, der i vore Dage er aldeles forsvundne og ukendte. Det var i Reglen Folk, som ikke egnede sig til strengt Arbejde, enten paa Grund af en eller anden Svaghed eller Alderdom, men undertiden ogsaa paa Grund af Ulyst til ordentligt Arbejde.

I de Tider søgte mange Fattigfolk *ad Skorene til*, da disse altid kunde give Raamaterialé til en Del Forretninger ligesom ogsaa lidt billigt Brænde om Vinteren.

Paa Grund heraf var vor Nabokommune, Sorby-
magle, med de mange Skove, meget mere fattig-
bebyrdet end Gimlinge Kommune, hvor der ingen
Skove var. De Fattige fik i de Tider kun en ringe
Forplejning, og den bestod altid i Naturalier, saa
de var nødt til at anstrænge sig for at faa lidt rede
Penge, saa Livets Ophold kunde blive nogenlunde
taaleligt; de var ellers ikke fordringsfulde i de
Tider, hverken hvad Føde, Klæder eller Husly angik.

Jeg vil kun nævne nogle af disse Næringsveje, som forsvandt i min Barndoms- og første Ungdomstid, efterhaanden som deres Indehavere uddøde; disse Menneskers Udseende i Klædedragt og deres Tale og hele Fremtræden staar levende i min Erindring; de færdedes jo stadig omkring paa min Fødeegn i mange Aar, indtil Tidens forandrede Forhold og Fremskridt gjorde dem ganske overflødige.

Langt inde imellem de store Skove, som strækker sig lige fra Slagelse mod Øst indtil Tjustrup Sø, havde *sorte Jonas* opslaaet, eller rettere „nedslaaet“ sin Bolig i en Hule op til et Skovgarde i Nærheden af Lindebjerg. Væggene var klinede op af Jord og Ler, og Facaden bestod af et eneste gammelt Vindue og en halvraadden Dør, som han havde reddet hos Naboerne. Fattigfolks Boliger paa den Tid var i Almindelighed meget tarvelige, men hans Bolig var den rene Elendighed; jeg saa den paa Frastand, naar jeg som Dreng var med at skove Brænde; min Fader pegede hen efter en lille Høj, der lignede en Kartoffelkule, og sagde, at det var sorte Jonas' Hytte. Han *brændte lidt Trækul*, som han solgte til Byens Smede, for at faa lidt at købe Brændevin for, og iøvrigt sagde de, han drev og dovnede Tiden hen. Hans Hustru hed

Hugger Karen, det var en lille trivelig, skeløjet, laset og beskidt Kvinde. Hun havde oprindelig hørt hjemme i Gimlinge Sogn, hvor hun tildels var under Fattigforsørgelse, men „Krage søger Mage“; en skønne Dag fandt sorte Jonas hende og tog hende ud af Fattighuset, hvilket ikke var nogen Sorg for Kommunen.

Det var egentlig hende, der drev deres Hovednæringsvej. Denne bestod i at *skære Bøgeris* i Skoven, hvoraf hun bandt Koste og Karskrupper, som hun gik rundt i Omegnen med og solgte for 2—3—4 Skilling Stykket. Naar hun kom vandrende henad Vejen med hele sit Oplag paa Ryggen, var det som et lille Læs Risbrænde kom anstigende. Det var en godt sælgelig Vare, som der blev brugt meget af, saa hun havde altid let ved at faa udsolgt. Men selv om hun havde udsolgt, gik hun alligevel sin Omgang til alle Sognets Gaarde og Huse, for hun var jo som sagt hjemkendt, og der vankede alle vegne et godt Stykke Mad, undertiden et lille Stykke roget Flæsk, nogle aflagte Klædningsstykker og lignende, saa hun var ofte mere læsset, naar hun gik hjem, end naar hun gik ud. Saaledes gik hun i mange Aar, indtil hun omsider døde. Der var ingen, der fortsatte hendes Forretning.

„*Sliberen*“ var en Mand, der ogsaa drev noget Skovbrug ved Siden af sin egentlige Forretning. Han solgte *Tækkækæppe*. Ja, hvad var Tækkækæppe? spørger maaske de yngre. Indtil omkring ved 1870 brugte man Tækkækæppe og tjæret Hampegarn til at binde Straatagene paa Husene med i Stedet for den nu brugelige galvaniserede Jerntraad. Naar man nu skulde bruge nogle saadanne, nævnede man det blot til ham, og saa en Aften i Mørkningen skulde han nok møde med dem. Det var jo en Forretning, som ikke altid taalte for stærkt Dagslys, om man end ellers aldeles ikke betragtede den som uhæderlig.

Og der blev heller aldrig hverken af Skov ejere eller Skovfogder lagt nogen Hindringer for

denne Næringsvej, saalænge de, der drev den, holdt sig indenfor rimelige Grændser, det vil sige, at de kun skar Hassel og Ellekæppe paa Skovgarder, i Ellemoser og Hasselkrat.

Sliberen boede i en lille Ronne, han havde bygget paa et lille udyrket Hjørne Jord ved Skoven. Hans Hovederhverv var vist ellers at være Skærsliber. Han kørte viden om med sin Skærsliberbør og sleb og loddede Bliktoj og fortalte Lognehistorier, dette sidste var han meget bekendt for, og det var et Fag, han var særdeles drevnen i. Han var en meget statelig, vittig og „vigtig“ Person; men han var ogsaa af stor Herkomst, han kunde føre sit Slægtregister lige ned til Frederik den Sjette, og den Historie fortalte han ved enhver Lejlighed.

Jens Enøjé drev en lidt større Skovbrugsforretning. Det var Vognstænger, Tromlestænger, Læsetræer og slikt, han havde paa Lager. Det maa nu ikke forstås paa den Maade, at han havde saadant hjemme, saa Folk kunde vælge og vrage iblandt Sagerne, men han vidste, hvor det stod i Skoven, og saa skulde han nok være der med det, der passede, naar bare han havde faaet rigtig Besked. Man paastod, at han med ét Øje meget bedre kunde se, om en El eller Birk var lige, end andre kunde se det med to. Han var aldrig urimelig med Betalingen, men han havde jo heller ingen Indkøbspris at regne med. Denne Forretning uddøde tillige med ham, den gik over i Storhandelen paa Tommerpladserne, hvor saadant nu maa købes i dyre Domme.

Mads Søren Jensen var en gammel, lang, mager og krumbojet Mand, der altid vandrede omkring

med en høj Hat paa Hovedet og et stort Knippe Støttekæppe paa Ryggen. Han førte kun en enkelt Vare, og det var rigtig solide Egespirer, som han reddede i Skoven og tildannede og lakerede hjemme, saa de saa ret pæne ud. Uagtet hans Forretning med Kæppene saa' saa ringe ud, var der dog, efter hvad jeg horte, større Risiko for ham end for de andre fornævnte smaa „Skovbrugere“; det regnedes for meget mere at afskære saadan et lille Egetræ end at hugge en stor El ude i Ellemosen.

Bodker Hans var en lille, gammel, udslidt Bodker, som gik omkring paa Egnen med en Mængde Træbaand paa Ryggen og spurgte, om der ikke var noget, Kar, Spande, Botter eller lignende, der trængte til at blive eftersat med Baand, inden det faldt i Staver. Jeg husker ikke, at han nogen Tid fik Afsætning hos os, for der blev altid, saavidt jeg kan erindre, brugt Jærnbånd; men en Snaps og en Taar Øl fik han altid. Der var ellers endnu adskillige, der brugte Træbaand, men den Forretning var alligevel omtrent helt uddød allerede i min Barndom.

Per Raabjerg var en halvgammel Omlober, som man sagde, aldrig gad bestille noget, han rendte omkring til Gaarde og Huse med et Bundt Spanskorsskinner paa Ryggen og spurgte, om de ikke skulde have istandsat deres Kornsold. Det var nemlig endnu i min Barndom Skik og Brug, at Folk rensede deres Sæd med Haandsold, saa disse blev brugt meget, og der var altid nogle, der trængte til en lille Istandsættelse. Kornrensemaskinerne kom først rigtig i Brug hos Bønderne, da jeg var 10 à 12 Aar gammel, den sidste Halvdel af 50'erne.

Klinkeren var en stilsfærdig og ædruelig gammel Mand med et langt hvidt Haar ned ad Nakken, han listede omkring med en firkantet, rødmalet Kasse paa Ryggen. Han klinkede Fade, Tallerkener, Krukker og andre Lerkar, som havde en Revne eller var slaaet i Stykker. Ja, det var en sælsom Forretning, synes man jo i vore Dage, og den har vist heller ikke smidt meget af sig; men i den Tid regnede Fattigfolk med smaa Tal Om Foraarstiden solgte han Urte- og Blomsterfro til Bondekonerne. Det var muligvis den bedste Del af hans Forretning. Han bad aldrig om noget, men Foden fik han altid gratis; alle saadanne omstreffende Smaahandelende fik i de Tider deres Mad hos Bønderne.

Christian Stærk var en Mand, der var meget omtalt i min første Barndomstid; men han forsvandt, førend jeg blev saa gammel, saa jeg selv personlig kan erindre ret meget om ham. Men saa mange desto flere Fortællinger om hans mange Streger kan jeg huske, de gamle fortalte om ham, naar de undertiden om Vinteraftenerne kom ind paa det Emne.

Jeg saa ham kun nogle faa Gange, og da var han en meget gammel Mand, han var ikke stor, men svær og stærkbygget og havde i sine yngre Dage været i Besiddelse af ualmindelige Kræfter. Han gik derfor ogsaa altid under Navnet *Christian Stærk*. Han boede i et Indsiederhus med en god Have til, og denne benyttede han til et ejendommeligt Havebrug, der paa visse Aarstider gav ham ret gode Indtægter.

Endskønt alt Jordfællesskab allerede paa den Tid forlængst var ophævet, var der dog mange,

som endnu havde den Vane at slippe Kreaturer og navnlig Arbejdsheste løse om Natten i Efteraarstiden, saa de selv kunde finde de bedre Græsgange omkring paa Præstegaards- og navnlig paa Herregaardsmarkerne. For at modarbejde denne Uskik blev Loven om Markfred skærpet med høje Mulfter i Optagningspenge for løsgaaende Kreaturer og navnlig for Heste og Tyre. Dette benyttede Christian Stærk sig af, og nu blev der en svær Mængde Heste, som altid om Natten skulde træffe til at gaa ind i hans Have, og han var ikke den Mand, der sov sin Tid hen, naar der var noget at redde. Om Morgenen tidlig, naar Folk skulde hente deres Heste hjem til Arbejdet, kunde de ofte ikke finde dem andre Steder end i Christian Stærks Have, hvor de stod bundet og ventede, og saa vidste enhver nok, at det kostede de lovbefalede Optagningspenge. Selv langt hen paa Efteraarstiden, naar Hestene stod paa Stald om Natten, skete det ikke saa sjældent, at de kom løse i Stalden, slog Døren op og gik hen i hans Have. Det var et sølsomt Havebrug, men det gav gode Indtægter.

Rygtet gik om ham, at han var Egnens største og mest durkdrevne Tyveknægt, men om det passer, ved jeg ikke; hverken Beboerne eller Øvrigheden holdt af at indlade sig med ham, og jeg hørte aldrig, at han blev straffet for noget. Han havde selvfølgelig mange Fjender, der havde Lyst til at give ham lidt „Vederlag“ ved given Lejlighed. Det skete saaledes engang paa Torvet i Ringsted, at nogle gav sig i Klammeri med ham og gennempryglede ham saa grundigt, at han laa som stendød paa Stenbræen. Folk stod lidt forbausede og saa paa ham, men

pludselig sprang han op, tog et Agebrædt fra en Vogn og slog en af de omstaaende med Kanten af Brædtet med saadan en Kraft lige oven i Hovedet, at dette flækkedes. Om han blev straffet for denne Bedrift, horte jeg aldrig omtale.

Leidersdorf hed en Mand, der gik omkring og solgte Kasketter. Han var en pæn gammel Mand, godt klædt, og han havde en meget „fornem“ Udtale. Men han var vistnok ogsaa en falleret københavnsk Skrædermester, der havde slaaet sig ned med sit Værksted i Karrebækstorp, hvorfra han rejste hele Sydvestsjælland rundt med sine Kasketter i en meget stor firkantet Kurv, som han bar paa Ryggen. Han havde altid store Vanskeligheder med at faa den ind og ud af Dorene. Han solgte meget og billigt, og vi Drengene var altid glade, naar han kom, for saa vankede der altid ny Kasketter. Denne Forretning gik kun en lille Aarrække, og han var vistnok baade den første og den sidste, der drev den.

Gale Jens boede i en lille, ussel Hytte, der laa lige ved den alfare Vej. Den var saaledes godt beliggende som Herberg for Vejfarende, og dertil brugte han den ogsaa. Han var Egnens største Drukkenbolt, og omstørfjende Dagdrivere, Kæltringer og Tiggere kunde altid faa Logi der. Naar de bare modte med en Flaske Brændevin, var der Hjørterum, og saa kan der jo altid blive Husrum, selv om Pladsen var meget indskrænket. Naar man færdedes der forbi om Natten, og der var liggende Gæster, hørte man ofte højroset Tale og Sang, endskønt Huset altid ved saadan Lejlighed var lukket saa fast som muligt for alle uvedkommende. Om det

var hans Hovedernæringsvej at „holde Hotel“, ved jeg ikke; jeg har kun kendt ham som en gammel Mand og aldrig set ham ved noget egentligt Arbejde. Men dersom nogen havde et selvdødt Kreatur, der skulde flaas, eller en Hund, der skulde kastreres, eller sligt, som ingen andre gad have med at bestille, saa var han til Tjeneste. Han lavede Strygespaaner, som han gik omkring paa Egnen og solgte, og hvert Sted han kom ind, tiggede han en Snaps, saa han blev snart fuld, og det var ogsaa hans eneste Formaal. Men saa blev han tillige ondskabsfuld og overøste Folk med de værste og sjofleste Grovheder, han kunde finde paa, og dette indbragte ham tidt et forsvarligt Lag Prygl, men lige meget hjalp det paa hans Opdragelse. Saasnart han igen fik sovet Rusen ud og intet havde at fornye den med, vandrede han igen rundt og tiggede Snapse og solgte Strygespaaner. Ofte om Natten kunde man høre ham gaa eller ligge paa Marken og raabe om Hjælp, for at nogen skulde komme og slæbe ham hjem; det skete ogsaa undertiden, at Ungdommen kørte ham hjem paa en Hjulbør eller Tørvesluffe og væltede ham ind ad Døren til Konen, lige saa beskiddt som han var, og saa grinede han af dem for deres Ulejlighed. Saaledes gik han i mange Aar, indtil han for nu omtrent 50 Aar siden gik sin sidste Omgang og fik sig en saa forsvarlig Rus at lægge sig til Sengs med, at han aldrig mere vaagnede; om Morgenen efter fandt de ham død i Sengen, og dermed var hans Saga ude, og der var ingen, der savnede, beklagede eller begræd hans Bortgang. Hans Hus er forlængst udslettet, og kun faa nulevende kender den Plet, hvor det stod.

Lygtemanden boede i et lille Indsiederhus, som de kaldte Lygten paa Gyldenholms Mark. Han gik omkring og solgte Skeer, Slev, Øltappe, Klædeklemmer og andre saadanne hjemmelavede Husflidssager, der stadig var Brug for og derfor var let sælgelige. Han var Mormon og agiterede, saa godt han kunde i den Retning, men han var ikke noget stort Lys; han solgte „Skandinaviens Stjerne“ og andre mormonske Smaaskrifter. Det gik imidlertid med denne Forretning som med alle de for nævnte, den var paa Retur, idet Tiden og Forholdene gjorde den overflødig, saa nedlagde han Forretningen og rejste til „Zion“ tillige med den aarlige Udvandrertroupe af hans Trosfæller.

Disse 12 Næringsdrivende, som her er nævnt, hørte alle hjemme paa min Fødeegn. Der kunde nævnes flere lignende, saasom Kludekræmmere, Jernkræmmere, Hosekræmmere, Kniplingskræmmere o. s. v, men disse er ikke helt uddøde endnu, og de er heller ikke saaledes knyttede til en bestemt Egn.

Musæumsforeningen for Sorø Amt,

Adr.: Akademifuldm., cand. mag. la Cour,

Sorø.

